

MAGYAR
PROTESTANS EGYHÁZI ÉS ISKOLAI
FIGYELMEZŐ.

NEGYEDIK EVFOLYAM.

Tizedik füzet.

1873.

Október.

I

Az immanentia tanának folytatása.

„Ceux qui s'appuient des caractères humains de l'Écriture pour en méconnaître la divinité, raisonnent comme ceux qui s'appuient sur la personnalité humaine de Jésus-Christ pour lui refuser le titre de Dieu.“ Monod. Les Adieux. 153.

Az isteni immanentia egyik magasztos életnyilatkozata az írásbani kijelentés.

Soha sem lehet az kérdés az alapos gondolkozás előtt: vajjon Isten kijelentheti-e magát; mert e kérdés már afelett is kétséget támasztana: vajjon a szellem gondolkozhatik e, s közölheti-e gondolatait? Hiszen e kétely, maga nyilt cáfolat a feltett kérdésre. *Deductio in absurdum.*

Már ha az emberi szellem közölheti kételyeit, nagyon világos az, hogy az önbizonyos abszolút szellem is közölheti önbizonyosság-nyilatkozatait, igazságait.

Ezen önközlés nélkül, — lévén az Isten lényegére nézve transcendens (mert abszolút szellem) s életkijelentésére nézve immanens,

soha realis istenismeret nem volna előállítható, mert napnál világosabb az, hogy a világ, s emberi önmélyedésből előállott isten fogalom merően alanyi marad örökké.

Realis isten-ismeret isteni önközlés nélkül lehetetlen lévén, abszolút szükségessé válik a kijelentés. Már e ponton úgy jelenik meg az Irás, mint szükséges önkijelentési mozzanat.

Az Irás tehát isteni kijelentéseket tartalmazó szent könyv, s egy magasabb élet talaja az emberiségre nézve, s egyszersmind isten-rokonságának legszentebb, legdrágább bizonyítéka.

Nem az Irás a kijelentett, hanem az Ige , Az Irás okmány; a szellem a letétemény: az Ige.

E tárgynál nagy ellentét fejtett ki a gondolkozásban, a mint az különböző századokkal és szellemekkel találkozott.

Az ó protestáns egyházi irásnézet épen ellentéte annak, mit a modern protestánsok szellemiránya kifejez. Ott a Bibliában minden isteni volt az utolsó betűig itt minden emberi egészen a szellemig.

Itt tehát két véglet áll előttünk. Három századnak kelle lejárni, hogy e két véglet határozott alakhoz jusson, s magát bevégezze, be látván azt, hogy félig a karta a célt.

Mindenki tudja azt, hogy a végletek nem arra valók, hogy maradó állapotot képezzenek. Csupán előzetes tényezői az any kö z é p n e k, ahol a két göncölnek találkozni, s egymásba feloszlani kell. Ez a természetben, amelyre mai nap oly döntő súly fektettetik, így van. Az abszolút positio és abszolút negatio a szilárd tiszta élet előteremtésére hivatvák, itt van ellenhatások nyugvás pontja.

Épen így járt el az emberi szellem a Megváltó felőli tannézet körül is.

Az ó egyház a Megváltó személyiségében csupán az istenit — a modern ellenhatás csupán az emberit méltányolja. A végleteket keresték!

Kijelentés és Krisztus valóban szorososan összetartoznak.

E tárgynál már Rothe is oda jutott, hogy Isten tökéletes kijelentését csupán csak mint Istennek emberré levését (Menschwerdung Gottes) tartotta gondolhatónak.

Valóban a két ellenes irány nyúgponthoz csak az istenember sajátos egyetlenszerű személyiségének elfogadásával jut el. Jézus és Krisztus egymástól elválaszthatlanok. Elkülönözve csak felét birjuk tárgyunknak, és nem az egészet, s még távol vagyunk a céltól.

Igy a Bibliában is két elem egységével kell találkozunk, isteni és emberi tényezőséggel, önközlő Istenséggel és befogásra képesített emberiséggel.

A kijelentés abszolút elve marad az önközlő abszolút szellem. Ily értelemben a szent könyvek eredeti szerzője az isteni factor. De mivel az Ige vagy kijelentés a vallásosan áthatott, vagy kegyileg képesített emberi lélek közegiségén szűrődött át, s incárnálódott: tehát a Biblia az isteni és emberi kettős, de egymásba kölcsönösen átmenő elem theanthropicus tüneménye.

Az anyagon kezdetben átszűrődött Ige: a világ.

Az emberi lelken, e szellemi mediumon átszűrődött Ige: az Irás.

Ime mi csudálatosan előzik meg s törik az utat e fejlemozzanatok az Istenemberben megjelent személyes igének, s lesznek reá mutató paedagogoszai. „Mert általa teremtetek mindenek . . . Mindenek általa, és ő reá nézve teremtetek.“ Col. I, 16.

Igy lesz a Biblia a Krisztusra praedestinált összes emberiségnek valóságos szent könyve, a lelkek és szivek szent könyve, az összemberiségi élet magasabb viszonyainak és jelentőségének isteni bizonyítéka.

Az irás önbizonyítékai

Az Irás, mint kijelentést tartalmazó okmány, kétségen kívül sugalmazott könyv. . . A tiszta ev. ker. kegyesség e felett soha sem fog kételkedni.

Ha Isten az anyagvilág fentartásában és igazgatásában gondviselésileg munkás: nem láthatni bé, miért ne akarná hasonló erélylyel a szellemi célokat, melyek által maga az anyagvilág hordoztatik, a szellemi világot isteni világgondozás tárgyává tenni, kivált miután ez az emberiségi élet, a szabadság lehető abnormis használata miatt, hamis irányt vehet. . . Hiszen épen a szellem-

világban van saját helyén az abszolút szellem. Az az ő tulajdonképeni lét és léghőre. Itt hajlik már a teremtés rendje vissza, Istenfelé, s megdicsőül ezen irányzatában.

„Ha valamely dogmának van vallásos gyökere — mond Rothe — úgy bizonyára a Biblia sugalmazásáról szóló tan leendő az.“

A mint mi a Biblia keletkezését a kettős szabad tényezősség együttes összemunkálásával felfogtuk, világos, hogy az egészen a mi szent könyvünk marad. Benne az emberi az istenibe, s az isteni az emberibe megy át. A szent tűz ott lobog Illyés oltárán, s az oltár ott áll a mennyei tüzzel. Együtt kell lenniök, hogy valami lényegest tegyenek.

A tárgy ezen kivilágításában Isten szól a csipkebokorban, de Mózesnek kell lenni a n n a k, ki azt felfogja, miután leveté a földiesség saruit.

Az evangyéliumi ker. ember érzi ezen hivatását ma is. Azért a Bibliához úgy ragaszkodik, mint a mely könyv számára a kegyeszközök kincstára, az élő vizek forrása, hol lelke biztosan találkozik mindég Istennel. Neki a Biblia a maga nemében egyetlen agense, közege Istene idvezítő munkásságának. Érzi, hogy természetfeletti, isteni erők izganak abban sajátos eredetiségben, közvetlenségben, és tisztaságban és pedig különység nélkül minden vallásilag fogékony lélek javára. Legalább sehosem nyilatkoznak a vallásos igazságok oly tisztaságban, bőségben, eredetiségben, életüdeségben, s túlvilági ragyogó szépségben, oly emelő, idvezítő iránynyal oly teljes incarnatióban, szóval oly concret minőségben, mint e könyvben.

A Biblia ezen kétségtelen minőségében bebizonyítja maga felől, hogy oly valláskönyv, melynek párja nincs sehol, s egyetlen egészen. Oly könyv az, a melyről jó lélekkel elmondhatta Pál apostol 2. Tim. 3, 16. 17. „A teljes Irás Istentől ihletett, és hasznos e tanításra, a feddésre, a javításra, a fenyítésre, hogy tökéletes legyen az Isten embere.“

Már tekintve a Biblia e sajátos hatását, nagyon természetes a következtetés sajátos, egyetlenszerű természetére, és az eredeti isteni causalitásra. Valóban, mielőtt ez az emberből kijött volna, előbb Isten által kelle oda bevezettetni.

„Ha az Istennek lelke az idvigazságok, és idvtények ezen feljegyzése felett nem örködött volna, ugyan miként lehetne a feljegyzett igének ezen hatása?“ Tholuch 2 Tim. 3, 17 felett.

„Az Irás sugalmazottságának tana semmi más, mint visszakövetkeztetés az Irás lényegéről annak keletkezésére“ Hofmann. Schrift. 6. I. 573.

A főtényező, az absolut factor átmegy a tiszta emberi közegiségébe, megengedi jelentkezni annak egyéniségét a felfogás, áthatás, és közlés terén, de nem engedi meg magát absorbeáltatni soha, nem engedi meg compromittálni isteni jellemét az elfogadó tiszta emberinek társaságában, és épen ezáltal lesz a Biblia nem csupán az Istenségnek mysticus könyve, hanem egyszermind az emberiség szent könyve, édes tulajdona, égiszónyainak élő záloga, s örök pecsété.

„Csak akkor, ha mi az Irás emberi jellemét sem felejtjük el, emelkedhetünk hitbátorságára, s hitörvendezésére az Isten azon embereinek, kik az Irást megirták; csak akkor hevülhetünk fel az ő szeretettűzők mellett, s érezzük magunkat indittatva az Isten országának építésére.“ Riehm. 316.

Azonban az emberi mellett az isteni jellemvonás fenmaradásáról megfelekedezni ez a modernizmus főiránya.

Mert igaz ugyan — a mit Lange Péter Dogm. I. 579. l. mond — hogy „nincs az Irásnak oly része, mely támadásánál nem az emberi szíven át és nem az emberi szívből jött volna. Azért ezen könyvek auctorsága másfél ezer év tartamát vette igénybe. Előbb az emberszívből kelle beiratni, mielőtt a szent könyvből beiratott volna. — De az is igaz, hogy a kiindulás pont, a közlés Istentől származik . . . az mozdult meg, az Istennek lelke táplálólólag mint kezdetben a chaotikus világanyag felett, ugy később az emberi szívből is, hogy az ezen új világot elszülhesse, s képesítette oly nyilatkozatokra, melyeket minden idők kegyelettel fogadhatnak el.

„Az emberre nézve — mond Rothe — Isten csak az ember által jelenti ki magát, és nem más medium által, és épen azért az Isten tökéletes kijelentése csak Istennek emberré levése által gondolható.“

Az Irás ihlettségi szempontból.

Az Irás sugalmazottsága elméletének célja nem más, mint kifejezést adni a ker. öntudatnak az Irás isteni jelleme felől, és azt igazolni.

Alig képzelhető, hogy az Irás magasabb tiszteletünknek tárgya lehessen, ha az a pusztá történeti okmányok színvonaláig hanyatlik alá, melyből a Krisztus tanait körülbelől csak úgy ismerhetnők meg, mint Szokrát tanait Plato, Xenophon vagy Aeschines műveiből.

A sugalmazottság elmélete válaszfal a szent és világi okmányok között, melyek idvjelentőséggel nem bírnak.

„Minden, mi a szent történelem fejlesztésére szolgál, az mind a szent Lélek munkássából származtatandó le“ Hofmann Schriftb. 569.

„Pusztá emberi bizonyágtétel az isteni igazságok felől nem lehet kielégítő.“ Twesten Dogm. I. 406. lap.

„Ha más volna az Inspiratio, ha nem volna több, mint bizonyos vallási genialitás, mi jogositana akkor minket arra, hogy az Irást minden másnak eléje tegyük, mint istenit az emberinek?“ Twesten Dogm. I. 569.

A régi istenészeknél azonban az inspiratio fogalma egészen függővé tettetik attól, a mi által lett az Irás megalapítva. Összehalmoznak oda mindent, a mi szükségesnek mutatkozik arra, hogy az Irás, a szó szigorú értelmében Istennek ígéje, és az ismeretnek minden tekintetben csálhatatlan forrása lehessen. Csak az isteni factort méltányolják. „Ezeknek már a Biblia nem a kijelentés inspirált okmánya, hanem maga a kijelentés.“ Rothe. Ezen eljárásnál már a bibliai előadásoknál feltűnő egyéniségi színezet az írók részéről, megoldhatlan rejtély marad. Alig mellőzhető ezen oldalról, hogy a kegyelem okmánya ismét kővé ne välljék, már a mózesi törvény, s elveszítve emberi részét egyszersmind magasztos és szeretetre méltó szépségét is fel ne áldozza. Mindenesetre elveszíti jogát, hogy a szív által szóljon hozzánk.

Itt a helye annak, hogy az Irás inspiratiojánál a kijelentés és inspiratio között fogalmi különséget tegyünk.

A kijelentés egyenes, az írói közlés nem egyenes isteni cau-

salitásra viendő vissza. Itt van helye az irói kegyelmi habilitationak. Tehát kijelentetik az ige, sugalmaztatik az iró. Ez az irói megvilágosítás.

Ha egynek vennők e kettőt, ugy az oly concret minőségü lehet, hol a közlés teljesen megfelelő vallásos életfejllettséggel, vagy receptivitással találkozott.

Isten, midőn élete sugarait közli, lévén maga absolut igazság, tehát bizonyos ismereteket, igazságokat közöl magasabb világház-tartási szempontból.

Szellem és ismeret egymást kölcsönösen teszik.

Pusztá megvilágosítás csupán csak látási észlelési képesség, melyet tárgyak munkásíthatnak.

Ha kész a képesség, célját is el kell érnie, azt foglalkoztatni kell adandó közleményekkel.

Ha pedig a paraklet az elv, mely megtanít minden igazságra: tehát az leend az igazságot közlő elv.

Már ha a pusztán vallásosan felemelt személyiség productuma leend az ily közleményekből előállott Irás: ugy annak tárgyához nincs egyenes köze az Isteninek. Az isteni elmarad a képesítésnél, a megvilágosításnál.

Ezt nevezi Rothe belső inspirationak, de szükségesnek tartja maga is a külső manifestatiot, tehát a tárgy vagy igazság-közlést. De már az igazságok közlésénél lehetetlennek látja az elvetett verbális inspiratio mellőzését, állítván, hogy gondolat szavak nélkül nem képzelhető.

Itt tévedni látszik e mélyen járó hatalmas szellem; mert a közlendő igazságokkal egyéni állását fentartván az észlelő receptiv közeg, egyénisége irányzatában fogadja azokat. Erre példával is birunk. Más a törvényeskedő Péter, más a szellem kereső Pál, más ismét a kedély álláspontu Jánosnak felfogása és előterjesztése ugyanazon tárgyak körül. A receptiv egyéniség látja felmutatott igazság északpét, azokat ő maga copirozza, körvonalozza, arra maga keres szavakat, ugy, a mint azok neki feltűnnek, az ő egyéni állac- és látpontján.

Nem tartható a betü-inspiratio, de az igazságközlés az embe-

ren felül álló dolgoknál mellözhetetlen, már az Irás szerint a Paraklet a minden igazságra megtanító elv, ez pedig nem csak immanens munkásságára nézve, hanem transcendens is lényegére nézve, azt sem az egyén, sem a világ nem absorbeálhatja — a csepp a tengert, a véges a végtelent.

Ha ez Irás istenemberi incarnatio: világos, hogy az isteninek a manifestationál, az emberinek a felfogásnál, és reproducálásnál kell munkásnak lenni.

Philippi (Kirch. Glaubenslehre I. 150 — 210.) különbséget tesz az inspiratio és kijelentés között. „Az Inspiratio vagy Theopneusztia azon actusa a Szent Léleknek az emberi szellemre, mely által az a kijelentési tárgyba tétetik át egészen, képesítettik azt tisztán, zavartalanul felfogni, s előadni, vagyis azon egyesülése a Szent Léleknek az emberi szellemmel, mely által annak kijelentése ennek tiszta tartalmává tétetik.“

„Ezen isteni adomány, mely az apostolokat, s előbb a próféta-
tákat képesíté oda, hogy a tiszta istenige hordozói legyenek, volt a megvilágosítás adománya, melynek erejével a Szent Lélek által a kijelentési tárgyba saját szellemökkel úgy áthelyezkedtek, hogy a kijelentés képét, mint tiszta tükör, vissza sugározhatták.“
Philippi. 166.

Megvilágosítási képesítés.

Midőn Rothe a belső inspiratio mellett szükségesnek látja a külső manifestatiót, elmékedése tovább fejlődése közben a személyes képesítésnél állapotodik meg. Kész a telescop, — de eléje magát az egész végtelenséget állítja egyszerre. „Isten kijelentésének tárgya nem más, nem kevesebb, mint maga az Isten;“ mig Mózes maga a szikla megül az átvonuló Istenségnek csak hátárnyékát láthatta. Oly telescop, mely az eléje állított egész végtelenséget egyszerre reflectálhatná, szerencsétlenségünkre nem létezhetik; mert akkor a közeg ott állana, hol maga az Absolutum. Meg kell engednünk a fokozatos közlést, az egyszerrei oly özönviz volna, mely mindent elborítana, s befulnánk a nagy áldásba.

31

Az inspiratioval együttjáró személyes megvilágosításnál még

felmerülhet azon kérdés is: vajjon az habitualis azaz állapotszerű-e, vagy átmenetes és szaggatott? Továbbá abszolút vagy relativ jellemű-e azon megvilágosítás?

A személyes megvilágosítás, mint ilyen, lehet állapotosság, vagy momentán?

„A megvilágosítás lényeges része lévén a szentesülésnek, általában nem más, mint meglelkesültség, s hajtás a Szent Lélek által, a mint az a hivekben benlakik. Ez habitualis állapot. . . Az inspiratio már accidentalis és momentán.“ Rothe

Rothe felfogása szerint a személynek megvilágosítása, habilitatiója, és az Írásnak inspiratiója (Eingebung) élesen elkülönzendő dolgok.

Tehát szerinte is a habitualis állapot, e személyes képesítés még nem elég, még e mellett szükséges a Szent Lélek specificus munkássága a kijelentés közlésénél. Itt az inspiratio összetéved a manifestatióval

Már Twestennél I, 416. az inspiratio maradó állapot, s kiterjed az inspiráltnak minden nyilatkozataira. „De mégis azoknál, kiknek tevékenysége nem oszlik fel egészen a propheticus vagy apostoli munkásságban, elismernünk kell bizonyos ellentétet oly működésekben, melyek tulnyomólag az Isten országának terjesztésére irányozvák, vagy a melyekre személyes indokok által határozatnak el, és azok között, a melyek különösen a Szent Lélek ösztönzéséből jönnek létre.“

Tehát Twesten az inspirált állapotosság folytonossága mellett helyet enged a Szent Lélek különös munkásságának szintén.

Valóban a habitualis megvilágosultság s képesítés által lesz az író a Szent Léleknek, vagy kijelentésnek öntudatos organuma nélküle szabadtan maradna!

Beck (Syst. d. christl. Lehre. 226—266) „Az új testamenti íróknak passiv állapota in actu scribendi el nem fogadható, hanem inspiratiója a személyes megvilágosításra, a Szent Lélekkel való habitualis viszonyára viendő át, a mi azonban, mint a legintensivebb egység gondolandó.“

Közelebb áll a valósághoz az, hogy a sugalmazás nem eshetik csupán az írói munkásság pillanataira. Mi sem teszi ezt szük-

ségessé. Így az Irás extaticus állapot *productuma* volna. Sőt mélyebb betekintés után az Irásba azon pozitív benyomással találkozunk, hogy szerzőik azt öntudatos írói tevékenység állapotában hozták létre.

Nincs semmi alapunk annak állítására, hogy a próféták és apostolok csupán akkor élvezték volna a sugalmazást, mikor irtak. Méltók voltak arra, hogy azt folytonosan birtokolják.

Rothe szerint is, az *inspiratio* nem extaticus roham, hanem nyugodt állapotiság.

Kétségtelen az, hogy a Szent Lélek kegyhatása, mint szellemi világosság első rendben belső megvilágosodást hoz létre. Már e belső világosság minden regenerált étellel bizonyos tekintetben közös. Az, mint minden igazságra megtanító elv, mindenek előtt a közeget képezi ki a közlendők befogadására, megismerésére. . . . De már az ismeretet *productiv* állapotba hozni, az erőt közlékenységre emelni, az marad az ő különös munkássága.

Innen már Lampe azon meggyőződésre jutott, hogy az *inspiratio* kettős: *simplex* és *duplex*. Az első képez, a másik *productiv*vá tesz.

Kétségen kívül a személyes *inspiratió*nak, azaz megvilágosztatásnak kell megelőzni a magasabb *manifestatió*t, s a *reproducáló* munkásságot.

Tiszta közeg *reflectálja* teljesen a vett benyomásokat.

Rothe nem látszik e tárgynál magával tisztában lenni, midőn azt állítja, hogy az *inspirált* egyén az *inspiratio* momentumában nem képes írói tevékenységre. A *mechanicus* eljárás lassúsága a lélek rohamos menetét nem követheti.

Feledve van itt az, hogy az *inspiratio* nem *glossolália*. Az ily zavaros idegesszerű tünetmények csak ott fordulhatnak elő, hol a közlő és fogadó elv között még nagyon is éles az életkülöntség.

Az apostolok ama magasztos személyes kijelentés, a Krisztus közvetlen közelében sohasem jöttek ily viharos szellemi állapotba. A pünkösti Szent Lélek közöltetése erőszakosabb kitörése volt ugyan a befogadott elvnek, de Péter térítő beszéde maradott egyszerű, történelmi menetű, minden extaticus színezet nélkül, míg a

kevésbé áthatott közegek viharosabb izgatottságba jöttek az életviszony különfélesége arányában.

Belátja Rothe is azt, hogy miután az Irás a legösszpontosítottabb, s legerélyesebb gondolkozás, kell hogy élénk, mozgalmas izgatottság kísérje, a mi az írást egyáltalában nem gátolja.

Minden oda mutat, hogy a szent Irásnál e fokozott állapot előidézése az írók részéről, nem leend más, mint fokozott inspiratio állapota, a belvilágosság nevedő erélye. Ez a productiv állapot létrejövése.

Nem állitható semmiképen az, hogy szaggatott, átmenetes módon ragadá meg a Szent Lélek az apostolokat és prófétákat, hanem maradólag átható, józan, értelmes öntudatok nyugodt birtoklásával, midőn a Szent Lélek gondolatai lettek a megtisztult emberi lélek gondolatai.

De vajjon ezen belső megvilágosítás absolut vagy relativ jellemű-e?

Miután az irásnál isteni és emberi összeható tevékenységgel találkozunk, nincs okunk egyikét e tényezőknek a másik hátrányára kifosztani. Az istenit annyira tevékenyíteni, hogy az emberi passiv állást foglaljon el, vagy felemésztessék; mert úgy az Irás nem leendene az emberiség könyve, nem volna joga a szívhez, miután nem a szíven át jött közzénk. Törvény leendene ismét, nem a kiengesztelt szeretet lehellete . . . élő, meleg kegyelem forrás. Ha pedig merően az emberi factort teszszük absolute munkássá, bár minő normalis emberré képezze is azt előzetesen a megvilágosító kegyelem, az Irás elveszítendi isteni sanctióját, belső biztosítékát, garantiáját. Az emberi marad emberi.

A szellem absolut megvilágosodását a gondolkozás csak az absolut szellemben találhatja fel. Absolut világosságot, ezen isteni életet, a véges szellem be nem fogadhat. Az emberben részszereint van minden, az ismeret is. Csak annyi szükséges absolute, hogy a feltisztult emberi biztosan, zavartalanul adhassa vissza a reá lehelt istenit, hogy ott megszűnjék az ellentétesség, az idegenszerű az istenivel. . . . Szükséges a normalis tiszta embernek előállítás, honnan az Isten képe őseredeti fényvel sugározzék fel.

Az apostolok abszolút fokú megvilágosítása csupán ama kegyeletes érzelemben bírja fedeztetését, hogy a közlemény abszolút hitelű lehessen. De ezen magában kegyeletes érzelem tulhajt akkor, midőn az emberi tényezőiséget csudás viszonyba helyezi, s abszolút infallibilitással ruházza fel. Már ily helyzetben ugyan miként írhatná azt valamely szent író: „Egyébiránt nem tudom, ha valakit keresztelt volna“ Ily kifejezés nem eshetik abszolút világosság körébe.

„Nem hogy immár elértem volna a célt, avagy hogy immár tökéletes volnék, hanem igyekszem. . . . Atyámfiak nem állítom, hogy én a célt már elértem volna. . . . Valakik azért tökéletesek vagyunk, ilyen értelemben legyünk. Hogyha valamit különben értetek, azt is az Isten jelenti nektek.“ Phil. 3, 12—15.

„De mikor láttam volna, hogy ők nem egyenesen járnának, mint az evangelium igazságához illendő volna, mondék Péternek“ stb. E vád már a Pünköszt utáni Pétert terheli. (Gal. 2, 13—18).

Az apostoli irományok hitelre méltósága nem követeli a szerzők infallibilitását, vagy abszolút világosságát (mert így tulajdonképpen magok lennének egyenes forrásai közleményeiknek, magokból meritenének, s az Írás akkor lenne mereven emberi, midőn mereven istenivé tenni akarnók). A hitelre méltóság csupán a közlési képesség bizonyosságát követeli, tehát a szerzők normalis állapotát. A szent írók maradjanak a kegyelem állapotában, habár a világban bűn atmosphaerájában kellend is élniök az új élet ezen kovászainak.

„A kijelentés nem volna kijelentés, ha Isten azoknak, kik azt fogadják, nem adott volna képességet azt helyesen felfogni. Vagy mivel a kijelentésnek célja a vallásos élet és tudat magasabb fokát hozni létre, a melyre Isten előbb a prófétákat és apostolokat emelte: azért ők nem közönséges bizonyágtevők, hanem magasabb bizalmat érdemelnek előadások helyessége felől.“ Twisten. I, 403.

Beck kereken tagadja azt, hogy a szent írók részéről felfogásában vagy közlésében az isteni kijelentésnek, az átvett ígének valami zavaró, megtisztátalanító vegyülhetne, s annak igazolására felhossa: „Csak tanteevékenységökre nézve biztosítja az Ur az

apostoloknak azon tökélyt, mely a regenerációból származó szellem élettől a teljes Theopneustiáig emelkedik, azon organikus élet egységesülését a Szent Léleknek az ő szellemi ismereterejökkel, mint tökéletes felszerelést az ő kijelentési tanuskodásukra, úgy hogy minden igazság feltárul előttök.“ Syst. d. christh. Lehre 226—266.

Ezen azután nagyon megütközik Rothe, s boldogtalan minden tudóságnak nevezi azt az emberileg tudhatók vagy tudásra méltókra nézve. Csakhogy feledi Rothe, hogy a kijelentésnél nem emberileg tudhat vagy tudásra méltó dolgokról vagy szóról!! Az emberileg tudhatókra nézve semmi isteni causalitás beavatkozására sincs szükség, vagy amit ő is állít, isteni manifestatiora, ami szerinte külső objectív lényeges momentuma a kijelentésnek!

Midőn Beck a zavaró elemek bevegyülhetését tagadja, nem mondja azt, hogy „semmi emberi“ sem vegyül oda. Hiszen a tiszta emberi és az isteni között nincs ellenséges ellentét!

Továbbá az még nem mindentudósság, midőn az ismeret világa, az igazság feltárul az istenileg kegyfokozott lélek előtt. Előtünk is tárva áll a világ, mégsem tudunk azért belőle mindent, csak annyit, amennyire tüzetesen képesítve vagyunk.

Végre az igazság feltárulása, és a személyes küldetés körébe tartozó igazságok kiválasztása, s azoknak hü előterjesztése között kétségkívül különös létezik. A szent írók is, mint mi mindnyájan, személyes küldetéssel, megbizatással állanak a vallási igazságokkal szemközt. Kétségkívül a dologhoz mértebb kifejezés lett volna „az igazság feltárulása“ helyett „az igazságok közlése határozott istenországi szempontból. De Beck éppen a kegyelem által érelyesített szellem élet tevékenülésére tekint, a receptív elvre, és nem annyira a közlő elv actiójára.

„Mindenesetre — Lange I. 556. — általában a kijelentés ugyanazon hordozóinál magasabb fogékonyságot kell elfogadnunk a Szent Lélek iránt, s így a szellemnek nagyobb mértékét azon esetekben, amidőn irnak, mint azoknál, kik csupán predikálnak.

Szerinte tehát nem mellőzhető az emberi fogékonyság mellett a Szent Lélek különös segélyezése.

Valóban az ember, bármi normalis állapotra emeltessék is, nem lehet más, mint csupán a kijelentés organuma.

„A szent Írás érett gyümölcse az inspirationnak“ Martensen Dogm. 453. Tehát nem lehet csupán a normalizált embernek gyümölcse.

Nem elég az Írás emberi tényezőinél az ős integritás kegyelmi visszaállítása, az marad a receptív elv, s ez munkás isteni önközlés nélkül nem lehet.

„Az inspiratio nem zárja ki az emberi végesség befolyását valamint az akaratra, úgy az ismeretre sem, csakhogy azt annál csekélyebbnek kell gondolnunk minél közelebb, és bensőbb összefüggésben áll valaki ama személyes kijelentéssel s ama testté vált Igével, a Krisztussal.“ Twesten Dogm. I. 421.

A közelebb vagy távolabb összefüggés a Krisztussal, ami hitünk e szent középpontjával, az emberiségi élet e centralis egyéniségével adja azon mértéket, melyszerint meghatározhatjuk, mit tarthatunk a ker. öntudatra nézve inkább vagy kevésbé lényegesnek.

Az apostolok közvetlen összefüggése a Krisztussal nem csak személyökre nézve hathatott regenerálólag, nem csak képesítette őket hiteles és hitelre méltó közegekké emberi egyéniségök végesége és típusa fenmaradásával, hanem irományaiknak megadta azon isteni sanctiot, mely azokat a ker. öntudatra nézve kétségtelenné tette; mert a kijelentés marad örökké az emberiség magasabb képzsét vezető Istennek ténye, az ember ténye csupán a közlött s megismert igazságnak hű és lelkiismeretes előterjesztése, s a Biblia mint Isten emberi incarnatio marad örökre az emberiségnek nélkülözhetlen szent könyve, s isteni rokonságának örökké drága záloga és bizonyítéka, hitének forrása és szabálya, lelkének megszellemítője, emelője, vigasztalója, földi és tulvilági reményeinek pecsété . . . örök könyv!

Akármiként regeneráltak és megvilágosítottak tartassék is az ember, az a kijelentésre nézve soha sem lehet más és több, mint fogadó és előterjesztő közeg. Azért a bibliábani igének vagy kijelentésnek szerzője az önközlő Istennek lelke, az emberé a betű. Nem a Biblia betűje inspirált, hanem az ige s a közlött eszme, melynek

fogadására és írói előterjesztésére abszolút megvilágosítás egyáltalában nem szükséges, elég arra a relativ is, hogy a Biblia egészében, s alakjában is örökre szent, s örökre hitelre méltónak tartassék, hogy elmondhassa Pál apostol „Az egész Írás Istentől sugalmazott, 2 Tim. 3. 16. 17. „Mert amelyek régen megirattak, ami tanúságunkra irattak meg, hogy egyenlőképen, egy szájjal dicsőítsétek az Istent, és ami Urunk, a Jézus Krisztusnak Atyját. Rom. 15. 4. „Mert nem ember akaratjából származott a Prófétáknak prófétálások, hanem a szent lélektől indittatván szóltak az Istennek szent emberei.“

Dr. **Heiszler József**,
dombrádi ref. lelkész.

II.

Hazai képezdeinkről.

Aligvan szó, mely szótárainkban magasb értelmű s mélyebb kifejezésű volna, mint ez: képezde. Az egyházi és államélet szemcsirája ez, melyben mindkettőnek jövő s ugy anyagi, mint szellemi jóléte s boldogsága szendereg. Az emberiség közerkölcsei művelődésének, s anyagi gyarapulásának előmozdítására nagyobb horderejű intézet egy sincs, mint a tanító képezde, és senki életre kihatóbb jót az emberiséggel nem tett, mint az, ki ezen eszmét létre hozá s megvalósítani törekedett. Nagyszerű és magasztos ennek rendeltetése, áldásos ez, és boldogító, ha e rendeltetésnek megfelel; ellenkezőleg pedig nem egyéb, mint oly intézet, mely által, ha a nép anyagi jólétének fölvirágzása épen nem akadályoztatik is, de szellemi életfejlődése mindenestre gátoltatik.

Jelenleg hazánkban, a népnevelés gyorsabb s öntudatosabb fejlesztése végett, az állam és felekezetek képezdek létrejöttét eszközölték, ezekben ama nemes cél elérésére ifjak neveltetnek, kik az állam és felekezetek által a népnövendékek tanítására s nevelésére alkalmaztatnak; tehát egyház és állam, két erkölcsi testület egy szellemi territoriumon; melyeknek jut ki ebből az oroszlán rész, vagyis a képezdekhez kötött fogalmakat melyik fogja e kettő közül a népérdek javára kellőleg valósítani? oly kérdés, melynek alapos megfejtése a jövő titkai közé tartozik.

A felekezeti képezdek ellenében államiak állítván fel, a kettőnek rendszeréből kifolyó eredményeket, sajtószereleg hallottuk, egy a nevelés ügye mellett erélyesen buzgó hazafi által egybe-hasonlittatni; menyiben van e tekintetben igazsága, megítélhetjük, ha saját szavait idézzük.

„A felekezeti képezdeben — ugymond — az ifjak felekezeti szellemben s irányban növeltetnek, míg az államiakban, miután vallás különbség nélkül fölvetetnek az ifjak, ez föl nem található. S ez ugymond — megfontolásra méltó dolog, mert, mihelyt egy néptanító jelöltben felekezeti szellem nincs, minden tudományos készsége mellett sem fog nevelni valódi vallásos növendékeket, hanem nevel csakis eszközöket, kiket idővel az állam a maga céljaira fölhasználhat ugyan, de kik vallásuk iránt hidegek és különbösek maradnak mind végig; továbbá, az államképezdei növendék, mint leendő államtanító, bizonyos pontig felülemelve érzi magát a nép fölött, melylyel kevés, vagy semmi érülközése, szellemi összekötése nincs; ő nem egyéb gépnél, mely a tanfelügyelő intésére s szeszélye mérfoka szerint mozgásba jövéen, működik, azaz növel az állam részire eszközöket vallásos ézület és vallásos szellemiség nélkül.“

„A felekezeti képezdekben felekezeti néptanítók képeztetnek de képeztetésük alkalmával nem izleltetnek meg velük annyiféle tudományt, mint az állami képezdekben, itt inkább gyakorlatilag veszik fel a dolgot, amennyiben nem magas miveltségü s mélytudományu, mint hü, szorgalmas, a népérdekeit, műveltségét, meny nyire lehetséges elősegíteni törekvő tanítókat igyekeznek nevelni; az állami képezdekben állami tanítók nyerik képzettségüket, a különbféle válogatott tudományoknak egész halmaza tálaltatik fel eléjük, csömörlésig hozzá láthatnak az ifjak; — van-e nekik s melyik tantárgyra hivatásuk, felfogásuk, képességük: az nem kérdés; akár van azonban, akár nincs, azt enni és emészteni kell. Ezen erőszakolásnak aztán az az eredménye, hogy az illetők kővágói munkával s értelmetlenül betanulják a pensumokat, markolnak sokat, szoritnak keveset, mert az érettebb felfogást igénylő tantárgyak, bár első tekintetre elsajátították legyen is azokat, a gyakorlati élet nyomorai s viszontagságai, az ön vagy család fentartás gondjai s

sok más okok miatt is, oly szépen elpárolognak tőlük, mint álló vizek szoktak elgőzölni forró naphevetől; így a nagy remények közt kibocsátott tanítójelöltek, a gyakorlati élet terén nagyrészen maradnak felületesek, a további önképzéstől pedig, miután arra sem idejök, sem anyagi jólétük nincs, és miután a tudományokból rövid tanfolyami pályájokon túl az elégségig részesültek — idegenkedők, visszatartózkodók.“

„A felekezeti képezdében az ifju sokkal otthonosabban érzi magát, a vonzalom, viszony, mely őt tanáraihoz köti, nagyobb, szelidebb, melegebb, erőteljesebb, minélfogva a bizalom is egymás irányában szilárdabb s tartósabb, mert itt tanár és tanítvány ugy áll szemközt, mint atya és gyermek, s ha olykor ifjui gondatlan ságból tévutra tért, őszintén bevalva tettét, kér és nyer bocsánatot, s ígér javulást. Az államképezdében, minden teljes ellátás mellett is, az ifju olyan, mint a barátságatlan vidéken utazó, — tetszenek ugyan a vidék egyes tájéki, de a lakosok hideg és merev magatartása s a vidék fojtó légköre miatt mindég idegennek érzi magát, semmi kiváló érzelem nem köti őt tanáraihoz, habár ily nemüt mutat is, — bennük kötelességüket kellő pontossággal s kimérten teljesítő államhivatalnokokat lát s tőlük szolgálilag fél, — főleg ha megfélejtkezett magáról.

A felekezeti képezdei növendékek sok sanyaruság s nélkülözés mellett futják meg pályájukat, s kilépvén az élet szinpadára, nem lesz előttük ismeretlen helyzetüknek főfő tulajdona a szükségeli küzdelem, népfia levén, saját vérfaja gyermekeit tanítja s oktatja, habár nem tudós modorban, de mégis úgy, hogy a nép életcéljának azzal elég tétetik. Az állami képezde növendékei, mondhatni nélkülözést alig ismernek, teljes ellátásuk van s oly állapotban helyezvék, hogy ha tanítói pályájukon aránylag így volnának biztosítva mint az intézetben, igen elégedetteknek s boldogoknak tarthatnák magukat: csak attól tarthatni, hogy kilépvén az életbe, kellő képzettséggel ugyan, de népélet ismeret s társalgási ügyesség nélkül, megfogják várni, hogy fentartassék részükre azon kényelem, mit az intézetben élveztek, s ha ez nem történik, a csalódás első stádiumán találják magukat. A képzés végett átvett növendékek irányában, habár rendszeren elsajátították is a velők

való bánásmódot, lágyemelegek s mint az állami gépezetnek rugócskái, környezetük irányában bizonyos fokig kimérten feszesek s bizalmatlanok lesznek, folytatják azon maga alkalmazást, mit az intézetben elsajátítottak és tapasztaltak, azaz növendékeik irányában épen úgy fognak aránylag alkalmazkodni, mint tanáraik annak idején irányokban tartották magukat, és ez igen természetes, mert a sas galambot nem költ, sem a tövisen fige nem terem, tehát a milyen modoru a tanító, olyan szokott lenni a tanítvány is; ha a tanító szólása, kifejezése sőt járása módját is képes a növendék utánozni, miért ne volna képes hivatalos modorát, magatartását is a megszokás által sajátjává tenni? Képzeljük csak, hogy az ily modern keretbe illő tanítónak a gyakorlati életben mennyi összeüt-közése lesz környezetével. Élettani ismeretek s tapasztalatok nélkül olyan az ifju mint a szárazra vetett hal. Vannak körülmények s pedig mily gyakran, mikor ezeknek jóval több hasznát venné az ifju, mint a csillogó s észfitogtató tudománynak, mely sokaknál holt tőke marad mind végig.

Végezetre a felekezeti képezde növendékei egy felekezetűek levén, egymásirányában inkább elnézők, türelmesek, engedékenyek s nehéz körülmények közt egymáson segíteni vágyók, tehát testvéries indulatuak, távol tőlük minden idegenkedés, kémkedés, mennyire lehetséges egymással, egymásközt békés egyetértésben élnek. Az államképezdekben némileg másként áll a dolog, itt valláskülönbség és nemzetiség nélkül képezheti magát mindenki, csak értse az előadást, de ha lélektanilag buvárkodunk egy ily különböző elemekből összeszőtt testület felett, sajátyszerű tapasztalatokra jutunk, nevezetesen; az ifjak, mint compact testület, tanáraik előtt eléggé szerények, illedelmesek, de egymásiránt hidegek, zárkozottak, barátságtalanok, sőt egyik a másik ellenében gyakran vádaskodó is, szóval, mi a közéletben hasonló körülmények közt nagyban észlelhető, az itt kis mértékben tapasztalható. Gondoljuk most már, hogy mily szellemű és gondolkozásu tanítókkal lesznek megáldva néhány évtized lejártával községeink? előre sejthetjük, mily irányban és szellemben fogják ezek a nemzet ivadékát képezni, azon nemzetét, mely keservesen egyberakott filléreit áldozza a nevelés oltárára.“

No de legyen elég, szól végre a nevelésügy buzgó, de mint látszik egy kissé elfogult barátja, miután látta, hogy sok tekintetben elejtett nézetét nem osztom, itt csak árnyvonaloztam a tapasztalt dolgokat, de ennyiből szerezhetünk magunknak némileg meggyőződést, hogy az állam képezdek ily rendszer mellett nem felelhetnek meg teljesen azon magas fogalomnak, várakozásnak, mely a közéletben azokhoz kötvék.“

Nem állítjuk, hogy a tisztelt egyén néhol a szeg fejére nem ütött, azonban ha szorosán vesszük, mind a felekezeti, mind az állami képezdekben vannak és lesznek is hiányok, de mi van tökéletes a világon? kik a hiányokat ismerik s kiket a nevelés s illetőleg a képezde ügye érdekel azokon segitendő, szükséges hogy nézetöket e tekintetben közöljék s eszmecserék által egyenlőségük útját a hiányok kimaradásának.

A képezdeket illetőleg tehát ohajtandó szerintünk :

- 1) hogy a helyiségek, hol azok fölállítvák, tapintatosabban választassanak ki.

A felekezeti képezdek többnyire nagy városokban állitattak föl, vagy épen főiskolába ékelvék. Oly célu s egyszerű intézeteknek, minők a néptanító intézetek, nem csillogó helyeken kell lenniök, hanem ott, hol minden fényűzés, pompa, divat távol van, hol az erköltsi élet még nem tul mérgezett, s hol az ifjak a felsőbb tanulók idétlen, gyermekes élceinek nem volnának ugy kitéve. Sajnos dolog s feltünően jellemző, hogy a nemes ifjak közt is találkoznak, kik a gyarló előitéleteken, melyek ködként borongnak a képezdek felett, nem tudnak felül emelkedni. Mily lealázó olyaktól gonyoltatni, kik maguk is néptanítóknak köszönhetik első kiképeztetésöket!

Hány mezőváros van hazánkban, hol több vagy kevesebb osztályu gimnazium található tanerők s tanulók nélkül? nem célszerűbb volna-e ha ily helyeken a gimnaziumokat képezdek váltánák fel? Mily nagy előny volna ez anyagilag a felekezetekre nézve. Ily helyeken az ifjak ellátása nem venne igénybe nagy mérvü kiadásokat, mert népünkben van még áldozat készség a nevelés érdekében is, — így az ifjak egyes családok általi ellátása, hol ma-

gán tanítók lehetnének, egy volna a pénz erő kimélésére, más részről az ifjak tanulmányoznák a népéletet, szokásokat, élettani ismereteket gyűjtenének, elsajátítanák az ügyes maga alkalmazást, kellemes társalgást, mire nagy szükség van a mai modern világban, szóval tapasztalatokat szereznének sok oly dolgokra nézve, melyek semmiféle intézetben nem találhatók föl, továbbá, a tanítás mód gyakorlati oldalának többféle nemeivel is fölismerkedhetnének, tér levén e célra a különböző fi- és leány iskolák, ezekben észlelhetnék, mikép kell egy, két s több népes osztályokat akár együtt, akár külön vezetni. — Jelenben nagy hátrány, hogy a képezdékben felállított vagy hozzájuk kötött minta iskolák csekély képességűek s ugyszólván egyoldalúak.

A képezdéknek tehát népes mező városokban vagy helységeken van jogositott helyük s csak akkor felelnek egy részben feladatuknak.

2) hogy azok osztályoztassanak.

A képezdék célja tisztán néptanítókat képezni, mást nem tehetünk föl; azonban ha a tantárgyak minőségét s mennyiségét figyelembe vesszük, s azoknak 3 évi beosztását mérlegeljük, első tekintettel meggyőződhetünk, miszerint azok, kik azon tárgyak oly mérvbeni fölvetelét javasolták vagy eszközölték, feledték, hogy az önképzésre egy a szóteljes értelmében néptanítónak mi és mennyi szükséges voltaképen! A gyakorlati élet igazolni látszik, hogy a tanterv megállapításakor sok felfogást s teljes szervi kifejlettséget tételeztek föl a belépendő ifjaknál, s ime egy két évi próba után némelyek részéről az állítatik, hogy előkészültséggel, minőt a gimnázium s népiskola az ifjaknak nyújt, lehetetlen a reájuk nézve sok részben elmefeletties tantárgyaknak kifogás nélkül eleget tenniök. Ebben lehet valami, mi a valóval határos, de ezen nyilatkozat csak erősíti az előbbi állítást, t. i. hogy a tanterv készítői, nem tudták mire és mennyire van szüksége önképzés végett egy leendő néptanítónak a fölvetett tantárgyakból. Nem képzelhetni oly gimnáziumot, mely egy leendő néptanítónak annyi előismeretet nem volna képes nyújtani, mennyi egy pl. államképezdében felvett tantárgyak alapos megértésére szükséges! Ha gimnáziumban van e tekintetben hiba, akkor a rendszerben is kell lennie. Szép cél jól képzett

ifjakat adni a nevelés ügyének, de ez talán megeshetett volna egyszerűbb módon is. Miért szükséges egy egyszerű néptanítónak annyi tantárgygyal küzdenie, s oly terjedelemben, minőben azok taníttatnak? „Tantum scimus, quantum memoria tenemus“ — mond Cicero, és helyesen, — ha pedig a felvett tantárgyakból elhagyni egyiket vagy másikat ellenkeznek a kitűzött céllal, vagy ha azokat nem volna lehetséges annyira egyszerűsített módon előadni, hogy a kevésbé éles felfogású növendékek is elsajátíthassák, azon esetben miért nincs határozottan kimondva, hogy az ifjak csak akkor léphetnek be az intézetbe, ha a VI. osztályt bevégezték? Ily rendszer mellett a felvett tudományok tanításának csakis akkor volna helye a képezdékben, ha az ifjak mint polgári, közép polgári s felsőbb leányiskolák leendő tanítói képeztetnének. De a tapasztalás mutatja, hogy a VI. osztályt végzetek, ha csak a helyzet nehéz és súlyos volta őket nem kényszeríti, nem vágnak alsóbb fokú néptanításra, miután tudják, hogy azon nem a legdicsőségesebb jövő vár rájuk.

E részben úgy volna lehetséges segíteni a bajon, ha a képezdék osztályoztatnának, azaz, állíttatnának oly képezdék is, melyekben polgári felsőbb iskolatanítók képeztetnének; ezen képezdék pedig oly helyeken állíttatnának föl, hol ezen osztály a tulnyomó; így, míg a néptanító képezdékben korlátoltabb felfogásuak taníttatnának, addig a polgári tanítóképezdékben kitünőbb tehetségűek vétethetnének föl; ez uton tér nyíttatnék a kiképzésre olyanoknak is, kik alsóbb fokú tanítók épen nem, de felsőbb vagy polgári iskolák vezetői inkább lennének.

Ezért volna ohajtandó a képezdék osztályozása.

3) hogy azok ne legyenek felekezeti nélküliek.

Az állam képezdékben nyelv- és valláskülönbség nélkül képezhetik magukat az ifjak, ha az előadó nyelvet értik. Kicsinyben képviselné ez a rendszer az „egy akol és egy pásztor“ eszméjét; csakhogy az emberiség nem áll még a szellemi műveltségnek oly magaslatán, hogy általában nyelv- és nemzetiségre való tekintet nélkül testvériesen szeresse s ölelje egymást; ez a képzeletben megeshetik, de a valóságban nagymérvűleg vagy általánosan soha

sem fog megtörténni. Míg az irigység, gyűlölség, türelmetlenség s más rokon nemtelen indulatok ki nem vesznek az emberi keblekből, addig ne várjunk rendkívüliségeket az emberektől, ne reméljük, hogy a különböző nyelvű és vallású népek rajongó vonzalommal viseltessenek egymás iránt; jólehet a krisztusi magas elvek akkor érnék az erköltsi lét tetőpontját, ha valaha ez megtörténnék, de ily nevelési s közigazgatási rendszer mellett arra kilátás sem lehet; elég, ha ily körülmények közt egymás iránt legalább látszólagos egyetértéssel s türelemmel viseltetnek az emberek.

Az élettapasztalat eléggé igazolni látszik, miszerint oly országban, vagy csak városban is, hol a végzet sajátyszerű módon s mintegy végzetszerűleg hozta össze a különböző nyelvű, vallású véralkatu s gondolkozású népeket, ha csak nem magas műveltségűek, mily könnyen, sokszor csekély okoknál fogva felbomlik az egyetértés, béke s rend; mert mindig voltak és lesznek, kik a társadalmi életben, mint a természetben a vihart, szükségesnek tartják a békételességet.

Miként történik ez nagyban, úgy megesik kicsinyben is minden oly intézeteknél, hol a tagok közt nyelv és valláskülönbőség létezik. Feleslegesnek tartjuk állításunk igazolására példát hozni fel, pedig a képezdékét illetőleg a közel multból is tehetnök, de „*exempla sunt odiosa.*“

Ha már a nevelés ügye állami gyámság alá vétetett, adassék meg minden felekezetnek vallás és nyelv tekintetbe vételével a maga képezdéje; sok erkölcsi ok harcol e mellett, bővebb fejtegetésbe bocsátkozni feleslegesnek tartjuk; ha pedig ezt a magas politika nem engedi, s a képezdék ezután is az eddigi elvek és nézetek szerint állittatnak föl, akkor az örökös zsurlódásoknak, panasztételeknek, áskálódásoknak vége-hossza nem lesz, minek azon eredménye leend, hogy az ily képezdék elnéptelenednek; ezeknek kikerülése végett, igen kívánatos, hogy a képezdék a fentemlitett módon szerveztessenek, miként a tanári kar is, így leend azokban föltalálható, mi jelenben nincs, azon varázserő, mely az ifjakat ellenállhatlanul oda fogja vonzani, így remélhető mind a tanári karban, mind az ifjak közt azon szívélyes egyetértés, apostoli tűz

és buzgalom, nemes igyekezet és vetélkedés, mely az intézetek hitelét kívülre emelni, belülről erősíteni szokta, így fog az ifjakban is a tudomány mind inkább vérré válni.

4) hogy az ifjak ne kényszerítettessenek oly tudományok tanulására, melyekre se hajlammal, se kiváló képességgel nem bírnak.

Érintve volt megelőzőleg, hogy az államképezdei ifjak részére a tudományok egész halmaza áll készen. — Mennyiben van igazunk, azt csak egy szaktudományra nézve akarjuk megmutatni, tájékozásul a többi tantárgyakra is; e szaktudomány a zene. Erre nézve az illetők jónak és célszerűnek látták szakértők véleményadása folytán megállapítani azt, hogy a képezdei ifjak a gyakorlati zenéből a hegedű, zongora, és orgona-játékot sajátítsák el, az elméletiből pedig a zene a b c-től kezdve a hangzatosításig tanulmányozzanak, sőt ráadásul az énektanítás kiviteli módját is tudják.

Nem vonjuk kétségbe, miszerint minden szaktudományhoz megkivántató tantervet ahoz értők készítettek, de a ki a zenét illetőleg a tantervet megállapítja, nem birt fogalommal arról, vajjon a zenetanból mire lehet tulajdonképen szüksége egy néptanítónak, ennél tapintatlanabb s gyarlóbb tervet más nem gondolhatott ki, mint valamely conservatoriumi kapacitás, ki éltében néptanító soha sem volt, sem a képezdei tudományok minőségét, mennyiségét s természetét nem ismerte. Mennyire csekély felfogásunk engedte behatolni ama légben járó tanterv jellegébe, e tekintetben annyit mondhatunk, hogy oly intézetek számára, milyenek a zenedék — hol a zene keretébe illő tan-nemeken kívül semmi más tantárgy nem vétetik föl — ama tanterv eléggé alkalmas lehet, de néptanító képezdek részére célszerűtlen, s tulterhelő jellegénél fogva, jelen körülményeink közt kivihetetlen, tehát idő előtti.

A zene, mint minden szépművészeti tudományok, vele született hajlamot, képességet követel, a tanterv pedig kivételt nem tesz — nem is tehet — a növendékek tehetségei közt, azon hiedelemben lévén a tantervkészítő, hogy a képesség, felfogás, kivétel nélkül minden ifjunál ugyanazon egy. — Ez nagy tévedés, mert ha „quot capita tot sensus“ ugyanakkor miért ne volna mondható:

hogy a hány az egyén annyi az elmeképesség, hajlam, felfogás, vagy rászületettség valamely dolgot illetőleg. Az ifjak ezen döntő ok miatt nem kényszeríthetők általában minden kivétel nélkül az ének és zene tanulására, különben is a zene sok képességet vesz egyszerre igénybe, s ha a „poeta nascitur non fit“ ugy ezt a zenére is alkalmazhatjuk. — Azért kárhozzatjuk, hogy hangképtelenek, rossz hallásuak, tökéletlen hangfelfogásuak is alkalmaztatnak, sőt kényszerítettnek a zene tanulásra kivétel nélkül a képezdékben, hol nincs képesség, hijába keressük vagy erőszakoljuk azt. E zenei tanterv, nem állítjuk, hogy pl. a cath. felekezeti képezdékben ki nem vihető volna, — ezekben széles zenei ismeretre és gyakorlatra tehettek szert az ifjak eleitől fogva, mert a bejegyzett ifjak leginkább énekeszek gyermekei lévén, a szülei háznál jókor előképeztettek, ugy annyira, hogy kezdetlegesen már a fölvételnél birtak némi zenei jártassággal, — azon kívül a tantárgyak is mérsékeltebb beosztásuak voltak, s így a képezdei ifjak meglepő eredményeket mutathattak fel; — de ha figyelembe vesszük a mostani ifjakat, hányan vannak, kik tul kifejlett koruknál, erősödött izomrendszerüknél fogva semminemü hangszer kezelésére sem alkalmasak?! Ily ifjaktól technikai ügyességet s pedig több hangszeren követelni épen olyan dolog, mint a vaktól kívánni a színek pontos meghatározását. Igen kiváló ügyesség, nagy hajlam, éles felfogás s folytonos kitartás kell arra, hogy valaki a tantárgyak s magán dolgozatok sokasága mellett csak némi zenei képzettségre is tegyen szert.

Taníttassék a zene, de e részben szabad választása legyen az ifjunak, nehogy a technikai nehézségek leküzdésével a sok időt hasztalan elvesztegetvén, a kiválóbb s szükségesebb tantárgyakat felületesen legyen kénytelen kezelni. Taníttassék a zene, de e tekintetben ne conservatoriumi tagokul tekintessenek a leendő néptanítók, — hanem tisztán egyháziisan, azaz, a fősúly a cultus beltermészetéhez illő s nélkülözhetlen zenei ismeretek adására és gyakorlására fektettség, mi könnyebben sikerül, ha az ifju csak az általa választott hangszer kezelésére utaltatik. Nincs népünknek karmesterekre szüksége, de van jól, helyesen s izlésesen éneklő s éneklést a növendékeknek alaposan tanítani tudó, s általában az

istentiszteletet kifogás nélkül végezni képes néptanítókra; ily zenei tanterv szerinti képezés mellett azonban e cél soha elérve nem leend.

5) hogy a képezdei ifjak s tanítók mentessenek föl a katonai kötelezettség alól.

A katonai teendők tanulmányozását a honvédelmi képesség megnyerése végett lássa jónak az állam ifjainktól követelni. Ez ellen épen nem lehet kifogás, de lehetséges a rendszer s némely ide vágó visszaélések ellen. Szerintünk ugyan, ki tanító akar lenni, az legyen tanító, a ki katona, legyen katona, két ellentétes pályán haladni nem lehet. Egy lelkes tanító a maga iskolájában mindig jóval több hasznot tesz a hazának, mint egy ellenség elől futó gyáva ezred; ugyanazért ferde gondolat a jó tanítót kizavarni teendői köréből azért, hogy rossz katona legyen; más részről, nagy védelmi erő szegénységnek vagy túlfélelemnek jele egy állam részéről, midőn a haza megmentése végett a tanítók fegyver forgatási ügyességét is kénytelen igénybe venni. Tanulni a mesterséges legyilkolás művészetét olyannak, kinek az emberbaráti szeretet törvényét kell tanítania s kinek se hajlama, se fizikai ereje erre nézve nincs, nem kis feladat, s ahhoz nagy lelki erő s önmegtagadás kívántatik, de azt akarni, hogy ezt mindenesetre tudja és értse — nem állambölcsesség, — valamint az sem mondható állambölcsőségnek, midőn családos tanítók kényszerítettnek katonáskodni s oly szigorral, hogy pl. kik annak idején magukat nem igazolhatták, rablók módjára pandurok által kísértetnek az illetékes helyre. Hányszor megesik, hogy a néptanító, felküldött igazolványát annak idején a léha és lajhár gyorsaságu közegek miatt meg nem kaphatván, magát önigazolni nem tudta?!

Mondják, hogy mennyi tanítóra volna szüksége az államnak, az tehát beismert dolog a felsőbb körökben is, — s mégis mily tapintatos uton reményli az állam a kívánt vagy szükséges tanítói mennyiséget előállítani?! Vajjon nem az ily indokolatlan eljárás-e egyik kiváló oka a képezdek néptelenségének? Még megérhetjük, hogy miként hajdan a katonának valót, úgy a tanítónak alkalmas

egyént is fogdosni kell, dacára annak, hogy az államképezdei ifjakról oly előző atyai szivességgel gondoskodik az állam!

Igen ohajtandó tehát, hogy se a képezdei ifjak, se a tanítók ne zaklattassanak, ne háborgattassanak teendőik körében, harcolnak ők, mennyire lehet s képességek engedi a tudomány fegyverével iskoláikban, harcolnak sokszor az elkeseredésig az ész fegyverével a szegénység, szükség, az önfentartás gondjai, saját hiveik hálátlansága ellen, s kiknek ennyi harcuk van, s kik ennyit küzdenek az életben, mikor egy kis pihenő idejük van, hagyjuk pihenni őket, hogy újabb küzdelmekre új lelki erőket gyűjthessenek.

6) hogy az ifjak a cultus rendszer felismerésében és gyakorlatában ne akadályoztassanak.

Az államképezdei rendszer egyik idétlen oldalkinövése az is, hogy az ifjak a cultus gyakorlatában gátoltatnak, vagy legalább annak rendszeres fölismerése előttük megnehezítették. Mít ér minden kiváló készütség az ifjuban, ha saját felekezete ritusát nem ismeri? Mind a templomi istentiszteleten, mind a temetési szertartásoknál fordulnak elő s pedig ez utóbbiaknál elég gyakran oly esetek, melyeket elméletileg fölismerni nem lehet, azokat csak látni és tapasztalni kell! miért tehát visszatartani őket a gyakorlattól! mennyi összeütközések leend az ily egy oldalulag képzett ifjaknak a néppel? de mit mondánk, a néppel? — igaz, az államtanítónak a néppel semmi összekötése nincs, — ha tehát a községi iskolával bíró nép a ritust fenn kívánja tartani, gondoskodnia kell külön közegről, hogy lelki szükségletének elég tétessék, mert a községi tanító vagy más vallásu, vagy más nyelvű, mint a község; de ha ugyanaz volna is mi a község, nincs arra engedélye, hogy egyszersmind a gyülekezet hivatalnoka is lehessen, egy személyben tehát két rokon természetű hivatalt nem viselhet, — de ha szükség kívánja, katona lehet, mert azt az állam akarja, nem a felekezet. S míg a törvényhozó atyák némelyike két hivatalnak megfelelő, addig a községi tanító csekély fizetését nem növelheti az által, hogy a községi felekezet ritusát is teljesítvén, némi jutalmat kapjon. Mindig igaz marad: „Quod licet jovi, non licet bovi.“

7) hogy tanítóinknak kivétel nélkül a haza és felekezet méltóságához illő fizetés adassék.

Az egész continensen alig van néptanító oly alárendelt anyagi állapotban, mint hazánkban, — tisztelet a kivételeknek — annyi nélkülözéssel, életgonddal nem küzd munkájához képest egy hivatalnok sem, mint a néptanító, s azért sem a felekezet, sem az állam nem törődik helyzetével; — a tantárgyak számát szaporítani, a terhet rakni reája, de nem méltányolni őt — ez a böles politika mind a két részről; talán a pálmával egy természetűnek tartatik, ez pedig a teher alatt nőni szokott, vagy azért, hogy teendőire nézve egyik se legyen tulbuzgó, mert akkor a nép fölvilágosodott leendvén, hamar átlátna némely dolgokon, mikre gondolva csak keserűség támad a lélekben.

Találóa mondja egy elhunyt írónk:

„a lovász mesterek, kik lovat tanítanak, rendes uri módon, kik ellenben fiatal honpolgárt nevelnek, szegényül élnek,“ fájdalom, hogy ez nagy részben igaz. Sem az államnak, sem a felekezetnek nincs oly nélkülözhetlen tagja, mintegy szellemileg kimivelt, hivatását és rendeltetését fel fogni s betölteni tudó néptanító, ezt már sokan elmondták, de kevesen értették meg; nem értette meg sem a törvényhozás, sem felekezet, sem szüle, s ily körülmények közt egyhamar nem is fogják azt megérteni — még ha angyalok nyelvén mondanák is.

Népnevelő barátim, egyáltalában nem irigylendő pálya futói! úgy látszik, hogy még a felső légrétegben sem találtok éltető anyagot, nyommasztóbb az, mint minő az alsó légkörben található; t. i. a hon atyáitól vártatok valahára sorsotok jobbra fordultát, s a törvényhozók bölcsességében, nemes szívűségében biztatok, hogy valahára a külföld példája után s a közvélemény sürgetésére, számotokra fizetéstek emelésében mutatni fognak egy biztos révpártot, hol törékeny sajkáitokkal kiköthettek, s az élet vészes szélvészrei, az inség, szükség s nyomor ellen magatokat s családtokat némileg biztonságba helyezitek. — Csalódtatok, a ti sorsotok ezután is az lesz, mi volt, t. i. terhes munka, fizetetlen fáradság, emésztő gond, önfentartási küzdelem, végre nehéz nyomorral párosult anyagi ál-

lapot, s ha ezek által legyőzettek, eldobattok, mint kifacsart citrom; — ily sujtoló körülmények közt nevelhettek a felekezeteknek gyülekezeti tagokat, a hazának a haza érdekeit védő honatyákat!!

Mily sajtóságos és gunyos dolog ez, hogy míg néptanítóink küzdnék a tudatlansággal szemben, addig némely jó urak, a népnevelésre, iskolák fentartására s tanítók biztosítására őseinktől hagyományozott „egyházi alap“-ban azt mivelik, mit a kövér hernyók szoktak tenni a káposzta leveleken. —

Ennyi az, mit a képezdéket s tanítói kart illetőleg elmondani akartunk; némely pontok felett csak átsiettünk, felhagyva a tért e részben tapasztaltabbaknak; többek elhallgatása által kiakartuk kerülni a darázs-fészekkel való érintkezést; — bezárjuk sorainkat azon szives ohajtással, vajha képezdeink virágzók, tanítóink állásukhoz illőleg méltányolva lennének minél előbb!!

Ivánka Sámuel.

III.

Történelmi adalékok.

azon kérdés eldöntéséhez, hogy milyen lehetett a magyar ref. egyház general konventje 1848 előtt?

Amenyire az ember a multakra hamarjában visszaemlékezni képes, a magyar protestáns egyház nyilvános közéletének és irodalmának mezején aligha találhat oly jelenséget, amely meglepő, felületes, botrányos és merényletes vóltára nézve mérkőzhetnék Kovács Albert pesti hittanár és konventi oktroyalt előadó azon oktroyalt fellépéséhez, melyszerént nyilván és ünnepélyesen azt állítani merészelt, hogy a magyar reformált egyház a konventet annak tartotta, amivé azt, a budai zsinat kánonai kijelölték, „t. i. a négy egyházkerület legfőbb képviselő és közigazgató testületének és főtörvényszékének.“ Tette pedig a tudós konventi előadó ur ezen történelmi merényletet azon indokból és célból, hogy a korunkbeli konvent is, az egyházkerületek véleményének olyan amilyen meghallgatása

s tetszés szerinti figyelembe vétele után, minden zsinat és minden törvényes előzmény nélkül oktroyálja maga magát a magyar ref. egyház legfontosabb ügyeiben végérvényesen s felelősség nélkül intézkedő országos főhatósággá.

Annak kimutatása végett, hogy az, amit a konventi előadó ur derekasan meglőtt, csakugyan nem egyéb, mint históriai bak volt, semmiféle mélységes történelmi nyomozásra és ítészetre nincs szükség. Elég lesz e célra elővenni csupáncsak a Székács József és Török Pál által szerkesztett egykori Protestáns Egyházi és Iskolai Lap egy évi, nevezetesen 1843-diki folyamát is. Kitünő derék férfaktól egyenes, világos és határozott feleletet találunk itt azon kérdésre, hogy milyen lehetett tehát az a konvent 1848 előtt?

Mindjárt a nevezett évi első számban, a nagy tekintélyű s közkedvességű, tudós magyar író Fáy András, „Negyedmutató Óramutatómhoz“ cím alatt, a dunamelléki szuperintendensválasztási zavarokról s ezekkel kapcsolatban a traktusok egyházszervezeti jogairól értekezvén s magyar ref. egyházunk akkori alkotmányának leglényegesebb pontjairól is szólván, ezt mondja a többek közt: „A konvent, mint oly testület, mely még egyházi törvényeink által rendezve nincs s melyről mégcsak imént is az unio tárgyában kételkedék: ha vajjon konferenzia-e vagy valami egyéb? s az általa kinevezett uniói küldöttségi tagok, némely szuperintendenciák által el sem, vagy csak óvással fogadtattak el, bizoyosan o vakodni fog szuperintendenciánk ezen ügyében a biráskodástól. De fel is kell tennünk tisztelt főkurátorunkról, hogy hivatala méltóságát, szuperintendenciája önállását sokkal inkább ösmeri és szivén viseli, mintsem akár a szuperintendencia törvényes ülésében hozott határozatot akár öntekintetét, akár szuperintendenciája önállását, autonomiáját, félreértésekből eredett s törvényes gyakorlat és rend elleni követelésekkel, gyáván kompromittáltatni engedje. Valamint afelől is bizonyosok lehetünk, hogy alkotmányos országban a fejedelem, mint törvény és törvényes gyakorlat főöre, az authorizált testüle-

letek törvényes gyakorlatu eljárását, mindenkor pártolni fogja.“
9-dik lap.

Fáy András tehát, ezen nyilatkozatában határozottan tagadja azt, hogy a budai zsinatnak a konventről szóló kánonai törvények vólnának vagy bármi szin alatt is életbe léptek vólna; tagadja, hogy a konvent törvény által rendezve vólna, s rendszeres biráskodási hatalommal birna, stb. stb.; vagy más szavakkal: a konventi előadó ur légvárait egy lehellettel szétfuvallja. Ugyancsak ezen cikkben ezt mondja Fáy még fentebb: A protestáns egyháznak hazánkban, törvényhozó teste a zsinat, mely az egyház képviselői által, a fejedelem jóváhagyásának hozzájárultával hozza törvényeit. Az egyházkerületi gyűlés azon törvényeket kihirdeti és végrehajtásukat elrendeli.“ stb. Azután szól egyházszervezetünk más fokozatairól s közegeiről, de a modern konventi előadó ur konventjéről, sőt általában konventről, mint a magyar ref. egyház alkotmányának kiegészítő részéről egyetlenegy igét sem szól. Vajjon kiösmérhette jobban az azon korbéli dolgokat, s a fenforgó kérdésre nézve kinek lehet és kell inkább hinni, Fáy Andrásnak-e avagy Kovács Albertnek? Ezt döntse el a tisztelt olvasó!

A nevezett lap május 27-diki, vagyis 21-dik számában Palkovics Antal lelkésznek van egy cikke közölve, a tiszánineni ref. egyházkerület azon évi május 2—3 napjain tartott közgyűléséről. Ezen cikkben, amely az említett számban első vagy vezércikk, előadatik, hogy a vérteszaljai egyházmegye tudósítván a nevezett kerületet a dunamelléki szuperintendensválasztási zavarokról, felkérte azt ez ügyben a biráskodásra, kijelentvén azt is, hogy kész az ügyet a legfelsőbb helyig vinni. „A vérteszaljai levélnek ezen pontja méltó aggodalmat költe fel, minden igaz protestáns kebelben s ez aggodalomnak tolmácsául N. G. alispán ur költ fel, ki előadá, mikép ily merényes szándék, ha kárhozatos tettben valósul, a protestáns egyháznak féltékenyen őrizendő saját jogait s szabadságát veszélyeztetheti; idegen beavatkozás előidézésével, előre nem látható, kiszámíthatatlan

lépésekre s következményekre nyújtván alkalmat, s e tekintetből javasló indítványt tőn, a négy egyházkerületnek törvényes fórummá szerkesztése s alakítása iránt, melynek határozatain minden protestáns egyén s alkatrésztétel megnyugodjék, melynek ítéletei felsőbb helyre ne apelláltathassanak. Beszéde első részében kifejtett nézeteiben osztozék a többség; de nem, a konventnek törvényes fórummá alkotásában, ami centralizatióra vezetne, minek különösen e kerület mindig ellentmondott; sőt ami jelen körülményeink között, — minden kerületnek más és más kánonai és statutumai lévén, miáltal egyik szuperintendentziának dolgai, másik egyházkerületnek kánonai mint idegen s nem alkalmazható sinórmérték által megsem ítéltethetnének s el sem intézethetnének, — nem is valósítható. Ennek orvoslása tekintetéből, a synodusra gyűlhetésre engedelem adás végett Ő Felsége ujabban megkéretni rendeltetett.“

A tiszáninneri egyházkerület tehát, noha tényleges intézkedésekből is nagyon jól ismerte a budai zsinat kánonait: nemcsak az, hogy semmi legkissebbet nem tudott oly konvent felállításáról, milyennek törvényes és tényleges fenállását Kovács Albert állítani merészli; de a nevezett kerület, az ily konvent felállításának még csak eszméjét vagy szándékát is, mint centralizatióra vezetőt, miként ezelőtt mindig, úgy most is visszautasította. Vajjon ki mondott tehát igazat a konventről; Kovács Albert kinevezett előadó-e, vagy a tiszáninneri kerület?

A dunántuli ref. egyházkerület egyik néhai kitünő lelkésze Széki Béla, a nevezett lap 28—29-dik számaiban, következő című értekezését közölvén: Igénytelen nézetek a budai zsinat néhány végzeményei körül, — a 348-dik lapon így szól:

„Az egyházkerületek egyetemes gyűlése, vagy az ugynevezett generalis konvent, ha a 19, 20, 22, 23, 24-dik szám alatti kánonokban olvasható határozatokhoz képest létesíttetnék, mint központosító intézet, vagy mint egy-

házi főkörmányszék, akárhogy tekintsük, (mindenik egyházkerület) önállóságát áldozatul kívánná, vagy legalább hatáskörének keskenyebb szorítását vonandná maga után, s a helyett, hogy az egyességet fentartó kapcsolat leendene közöttünk, jogföltékenységből származó bizalmatlanság, viszály magvait hintve, felsőségének éreztetésével szakadást eszközölné s majd így üdv helyett átokká válnék. De meg az igazat kimondva, ugyanazon kánonok, melyek, felsőbb hatóságának alapjait teszik s léte biztosítására hozattak, veszélyesnek s szabályzó tekintélylyel fen nem állhatónak jellemezték, midőn megbuktatásának módját a XXIV-dik kánon 4—5-dik pontjai alatt kimutatni szükségesnek látták. Maradjon a konvent, hogy Péterfi szavaival éljek, mint eddig, ugy ezután is, a teljes önállásu egyházkerületek szabad szövetségi és mintegy amphiktyoni gyűlése.“ stb. stb.

Széki Béla tehát, noha egyenesen és tüzetesen a budai zsinat kánonairól értekezik, még sem látta és tudta volna azt, és pedig azon időről sem amelyben épen élt, amit ma már a konventi előadó ur tud és lát, hogy t. i. a budai zsinat kánonai szerénti konvent valóban és tényleg életbelépett? Széki Béla bizonynyal jól látott, hanem a tudós konventi előadó ur látása oly forma, mint azon franciáké, akik az újabb időkben, minden bokorban szüz Máriát látják! Ki hitte volna, hogy még egy pesti modern protestans theolog is látni fog historiai csodákat!

Ugyancsak a nevezett Protestáns Lap 30-dik számában Kiss Bálint szentesi ref. lelkész és békésbánáti esperest „A magyarországi protestáns egyházak kormányzásának alapjai s főbb részei“-ről értekeztvén, így szól a fenforgó tárgyról: „Hogyha pedig időközben, olyan dolgok kerülnek elő, melyek minden szuperintendentziát illetnek és azokat levelezés által elintézni bajos és hosszas volna: akkor az idősebb püspök vagy főkurátor, bizonyos időre és helyre összehi minden szuperintendentenseket, főkurátorokat, ezenkívül minden szuperintendentziából egy papi és világi megbizottat, és ezek együtt értekeznek a kitüzött tárgynak elintézéséről, és amiben megegyeznek, azt a szuperintendentziákkal köz-

lik, és mikor abban azok is megegyeznek, azt végrehajjtják. — De ez, sem nem törvényt vagy statutumot hozó, sem nem ítélő, sem nem appellatorium vagy revisorium, sem nem a szuperintendentziák felett lévő s azoknak megegyezésök nélkül is intézkedő forum, pápai s kárdinális konzisztorium, hanem csak a minden szuperintendentziák követeinek konferentziája. Együtt értekeznek ezek a szuperintendentziát és minden protestáns ekkléziákat illető tárgyakról; nem is minden esztendőben, nem is állandóul meghatározott napon és helyen gyűlnek össze, hanem csak akkor, mikor valamely sürgetős körülállás kívánja; és ezt, nem is lehet generalis konventusnak vagy synodusnak nevezni, mert ez, a szuperintendentzialis gyűlések régi címe, valamint a traktualis gyűléseké a partzialis konventus, vagy synodus, hanem csak „omnium superintendenciarum conferentia“ -nak lehet ezt címezni. — És ezek voltak még eddig, csak kevés visszaélést, határon túl lépést kivéven, protestáns ekkléziáink igazgatásának főbb részei.“

Vajjon, ha a Kovács Albert által álmodott konvent létezett volna valaha, irhatta volna-e ez ügyről az idézett sorokat Kiss Bálint, aki 1799-ben már rendes lelkész, 1836-ban segéd-, 1846-ban pedig rendes esperes volt, s 1853-ban hunyván el, 54 évig volt lelkipásztor s így mind ideje, mind alkalma volt arra, hogy korának létezett egyházi intézményeit, megösmérhesse legalább úgy, mint ahogy azt most, egy ifju pesti tanár ösmérheti!

Még egypár adalék!

A nevezett lap 1842-dik évi 11-dik számában, Ifju Vári Szabó, a dunántuli ref egyházkerületnek azon évi májusi gyűléséről irván tudósítást, ezt mondja a többek közt: „Egyetemes gyűlésünknek (érti a general konventet) az unió érdekébeni válaszmány kinevezhetési joga ellen óvás tétetett, mivel az egyházkerületek csak tanácskozási s egymást értesítő öszvejövetelnek, korántsem pedig, egy felsőbb parancsosztó s törvényhozó forumnak tekinthetik a konventet s az ott megjelenő követek egyházkerületi utasítás nélkül nem rendelkezhetnek.“

A dunántuli ref. egyházkerület kebeléből tehát nem csak Széki Béla, de maga a kerületi gyűlés sem tudta és látta létezését azon konventnek, amelyet, a mai előrehaladott s liberalis korban már, Kovács Albert urnak tudni és látni engedtetett!

Ugyancsak a dunántuli ref. egyházkerületből Tóth Mihály, akkor losonczyi lelkész és tanár, most debreceni hittanár, az említett lap 1844. 8-dik számában, egy vezércikkül közölt értekezése folytán, teendőül ezt is kijelöli a többek között: „Biztosítani az egyes szuperintendentziák autonomiáját az által, hogy a konvent maradjon ezentul is, atyafias összejövétel.“

A magyarországi reformált egyház mind a négy kerületéből láttunk tehát oly világos nyilatkozatokat, amelyeknek tiszta, határozott tartalma nem más, mint az, hogy a budai zsinat kánonai szeréni generál konvent, mint egyházunk alkotmányának törvényes kiegészítő része, nem létezett soha. És amily természetes az, hogy ha az említett konvent csakugyan létezett volna, a Protestáns Lap református szerkesztője Török Pál, ama fent idézett pontokat vagy erősen megcsillagozta, vagy egyszerűen kitörölte volna: épenoly különös és csudálatos az, hogy ugyanazon Török Pál, noha már épen püspök, Kovács Albert alaptalan beszédeit sem a dunamelléki ref. egyházkerületnek az ő elnöklete alatti gyűlésén, sem a konventen, a lehető legnagyobb erélylyel és határozottsággal vissza nem utasította

De lássunk még végre, egy sok tekintetben legérdekesebb adatot!

Pesten, az 1864-dik évben jelent meg egy ily című könyv: Egyházi törvények, Canones ecclesiastici, melyeknek a magyarországi reformált egyház törvényes használatában van. Az eredeti latin szöveg régi alakjában. Az 1791. 26-dik törvénycikk és a dunamelléki reform. egyházkerület rendszabályainak — statuta — kíséretében, kiadva a f. t.

dunamelléki egyházkerület határozatából, Polgár Mihály egyh. ker. vil. főjegyző által.

Ez tehát, a dunamelléki ref. egyházkerületnek hivatalos kiadványa, melyből azonban bennünket most, csak a rendszabályok vagy statutumok érdekelnek, azokból is csak a következő pontok a 182 és 183 lapokon:

„A szuperintendentionale konzisztoriumnál feljebb való egyházi törvényszéket, egyházkerületünk nem ismér, hanem ha talán a zsinatot. Gel. can. 93. — A general konventet elismeri minden összes szuperintendentziáink közügyéről tanácskozó testületnek, de feljebb viteli törvényszéknek nem tartja Cons. 1833. Nro. 21. — Ezen konvent vagy konferentzia világi elnökének hivatalára nézve legidősb főkurátort kívánja szuperintendentziánk. Cons. 1841. Nro. 27. — Egyházi elnökének pedig, — a tiszántuli és dunántuli superintendentziákkal együtt, kívánja a hivatalára nézve legidősebb szuperintendentst. Cons. 1842. Nro. 69. 1843. Nro. 19 és 46. — A general konventen előveendő tárgyakat annak elnökei közöljék előre a szuperintendentziákkal, a szuperintendentziák is előre tudósítsák az elnököt, minémü tárgyakat kívánnának magok részéről is tanácskozás alá vétetni. Cons. 1842. Nro. 72.“

A dunamelléki ref. egyházkerület tehát, az ő saját rendszabályaiban, amelyek 1796-tól 1846-ig, s így épen a budai zsinat utáni korszakban keletkeztek, önállólag autonomice kimondja, megállapítja, hogy ő maga részéről milyennek tartja és tekinti azt a konventet; teszi pedig ezt, a nevezett kerület a nélkül, hogy a budai zsinat kánonaira hivatkoznék. Ugyan miképen történhetett volna ez, ha, a mint Kovács Albert állítja, a budai zsinat kánonait a dunamelléki ref. kerület magára nézve kötelezőknek tartotta volna és ha viszonyait ama kánonok szabványai szerént rendezte volna be, s a general konventet annak tartotta volna, aminek a budai zsinat kánonai tartják t. i. „a négy egyházkerület legfőbb képviselő és közigazgató testületének és fő-törvényszékének.“ De a nevezett kerület, a general konventet ilyenek egyáltalában nem tartotta; mert törvényszéki minőségét annak, a leghatározottabban visszautasítja; egyebekre nézve is

egyáltalában nem valami rendszeres intézkedő hatóságnak, hanem csak „tanácskozó testületnek“ vagy „konferentzia“-nak tartja azt, s annak elnökségére nézve is másként intézkedik mint a budai zsinat. — Hol van tehát az alapja Kovács Albert ezen szerencsétlen állításának: „a konvent intézménye úgy, amint a folyó század első felében fenállott, az 1791-diki „budai zsinat határozatain alapszik.“

Visszatekintve már a most elősorolt adatokra s kellően figyelembe véve azoknak tartalmát: mit mondjon az ember, a sokszor emlegetett tudós hittanár és konventi előadó ur kalandos és merényletes fellépésére?

Anyi bizonyos, hogy ezen szereplés, a tanár ur historiai nyomozási képességét, felfogását, tájékozottságát, kritikáját és igazságszeretetét oly elszomorító kezdetleges fokon mutatja fel, amely egy pesti főiskolai hittanárhoz teljességgel nem illik kivált ha a leendő papokat épen a gyakorlati theologia mezején is ő oktatja s vezeti.

Azonban tévedni emberi dolog s különösen oly egyéntől, aki nem a magyarországi ref. egyházi viszonyok közt nőtt fel, nem várhatjuk, hogy ezek felett teljes tökéletes tájékozottsággal bírjon. Szeretnők tehát hinni, hogy az ifju tanár ur is mások által vezetett jégre, és pedig olyanok által, akik ezen esetben nem képesek őt elestéből felemeli.

Ámde mindent összevéve, itt nem is pusztán historiai vagy irodalmi ügyről, hanem oly nyilvános, hivatalos tényről vagy on szó, amelynek egyik célja nem más volt mint az, hogy a közönség előtt gyanuba hoztassanak elnémittassanak és megszegyeníttessenek azon „né melyek.“ akik a konvent multjáról nem úgy gondolkoztak mint a tanár ur és az ő pátrónusai; azon „né melyek“ pedig, akiket t. i. az ifju tudós ur, nem minden gunynélkül ezen néven említ fel, tudunk szerint legalább nem mások mint különösen a tiszántuli ref. egyházkerület közgyűlésének tagjai. Másik legközelebbi célja volt ama históriai merényletnek, közreműködni avégre, hogy a lehető legrövidebb idő alatt, nagyhirtelenséggel felállíttathassék az a teljhatalmu konvent, a

melynek hátamegett aztán, hogy ismét miféle más érdekek foglalnak helyet, azt egyelőre csak a jó Isten tudhatja.

Nagy köszönettel tartozunk Hegedüs László urnak, hogy igen szeliden bár, de mégis kimondotta, hogy ő maga részéről a tudós tanár által elsorolt adatokat „nem fogadja el;“ mert úgy látszik, hogy ezen felszólalás nélkül, a szerencsétlen indokolásnak mindenestől való elfogadása által, maga az egész konvent is jégre vezetetni engedte volna magát. Hiszen emlékezhetünk reá, hogy egynémelyik főfő pesti lap s talán épen a „Hon“ is, különös dicsérettel emlegette a Kovács Albert kitünő historiai indokolását!

Bármiként legyen a dolog: anyi bizonyos, hogy legalább a mi visszaemlékezésünk és tudtunk szerént, sárospataki vagy debreceni főiskolai tanár, az irodalom, tudomány és nyilvános közélet mezején, oly bakot nem lőtt soha, mint amelyet Kovács Albert pesti főiskolai hittanár, egyházkerületi aljegyző és konventi előadó nagy és tekintélyes közönség előtt, formasierint agyon lőtt.

Ugyanazért megvárjuk pl. György Aladár barátunktól, mint a debreceni főiskola egyik kitünő s hálás növendékétől, és mint a szabadelvű magyar protestantizmus és tudományosság kitünő hívtől, bajnokától és korrektorától, hogy miután neki különben is sokkal több képessége, tere, hatalma és módja van hozzá mint a mostani debrecenieknek: kátói censori szigorát éreztetni fogja és pedig a nagy közönség előtt, most már azon pesti hittanárral is, aki nem csak az alapos protestáns tudományosságot, de az egyházi köztudatot és szabadságot is arculverni erőlködött!

Vagy talán egy némelyik pesti modern protestáns tudós és ujság író előtt, midőn protestáns egyházi és iskolai érdekekről s épen Pestről és Debrecenről vagyon szó:

„Truth's a dog must to kennel; he must be whipp'd out, when the lady brach may stand by the fire and stink“ ?? — Shakespeare. King Lear.

Tiszántuli.

T Á R C A.

Sinay Miklós sajátkezű naptári jegyzetei. 1759—1803.

(Folytatás.)

1794. Die 24. Februarii. Tiszt. Benedek Mihály uramtól kértem a parókhialis háznál, minthogy belé nézhessek a ven. Superintendentia és a debreczeni eklésia ügyömré néző aktáiba, mind hogy azokat, a melyeket kérek, ki is adja. Fel is jegyzette kéréseimet és azt mondotta, hogy hurré teszi Tiszt. Hunyadi Ferencz Superintendens urnak. De azután, jóllehet írásba különösen is feltettem kéréseimet valami 14. Punctumokba, még sem adának ki többet négynél, a belé nézhetésre pedig az aktákba egyre se bocsátottak be. Ugy van, feltették ezeknek fide dignitását s méltán is féltették azt, mert megvagnak azok vesztegetve.

Die 2. Aprilis. A ven. Superintendentia előtt folyó processusba ma irattattam be a hozott Judicatus Sententia ellen való Exceptióimnak vindikálását és annak kivánását, hogy az Actor próbállya törvényessen a maga Actióját. Most már ugyan törvényessen fognak procedálni.

De az Actor belé sem mere bocsátkozni az Actiója próbálásába : a honnan én leszállítását kérhettem volna az Actiónak ; hanemha a kegyelmes királyi Rendeléseknek kívántam volna engedni.

1794. Die 19. Aprilis. Sándor fiannak a Procatornak adtam kölcsön 4 Rh, Forintot.

Die 27. Aprilis. Az ellenem feltéetett Actióban levő 27 vádló punctumok megczáfolásához hozzá kezdettem, melyeket minekelőtte egyenként felvették, eleikbe bocsátottam egy Bévezető vizsgálat (Discussionem introductorium) a felől, hogy 250 Esztendőek elfolytában a Reformata Eklésiában Magyarországnak kik voltak a Superiorok vagy kik igazgatták az Eklésiákat és Oskolákat. Ez a vizsgálódás bizonyítva jóféle és válogatott Documentumokkal ment 30 azaz harmincz szakaszokra vagy részekre. NB. NB.

1794. Die 11. Maii. Ezen a napon holt meg Bécsben Szekeres Athanasius magyar könyvek revisora, ki egyszersmind Udvari Titoknok (Secretarius aulicus) is volt. És énnéckm jóakaróm volt s jól érzett ügyömről.

Die 13. Maii. Historiam Gentis Hungaricae XV. Saeculorum in proprio meo manuscripto commodavi legendam D. Georgio Fazekas Primario ex Scholae Civibus Studioso.

Die 23. Junii. A nagy szárazság tsak tart mindenfelé az országban és az eső nem léte miatt se kaszálás, se aratás nincsen, legnagyobb részint a helységekben.

Die 11. Augusti. Ma végezém el az ellenem felállított Fiscalis Actióra való egész mentő Feleletemet, és azt a Processusba be is tettem. De a superintendentialis gyűlés eleibe az ellenkező fél fel nem adta. Én ezen munkám után azt mondhatom, a mit Horatius Carm. L. III. Od. 30. 14—17 sor :

— — — — — „Sume superbiam Quaesitam meritis,
et mihi Delphica Lauro cinge volens, Melpomene, comam.“

1794. Die 17. auguszt. Nádudvarra rándultam ki, a föld mérést megnézni.

Die 17. Septembris. Meghólt Tiszt. Szőnyi Bénéjamin Uram, a békési ven. Tractusnak volt Esperestje, és a Hóld-Mező-Vásárhelyi ref. Ecclesiának 46 Esztendőig rendes Lelkipásztora, nékem régi jóakaróm és barátom, a kitől annyi sok levelet vettem. Eltemettetett die 20. Septembris, két predikatióval.

Die 9. Novembr. Ma temettetett el T. Héczei Dániel Uram a Peéri Predicator, a Károlyi vagy Közép szólnoki Tractus Esperestje és a Superintendentia Generalis Notáriusa, ezekben a zavaros időkben. Félelmes és a miatt tettető ember vala ügyömben: mindazon által Tiszt. Fényes László és Tek. Diószegi Sámuel Urak által, kiket titkon hozzám küldött, az állhatatosságra kért s élesztett.

1794. Die 24. Novembris. Méltóságos királyi Commissarius Gőz Urral voltam szemben a Komáromi-Háznál. Kivánta, hogy beszéllyem el előtte dolgaim, hogy s mint folytak s most mibe vagnak. Én azt megtselekedtem, közel 2 óráig levén szemben vele. Pro statu notitiae, hogy azokat érthette, kedvesen vette. A divisionalis Processusról is tettem emlékezetet előtte, mert Baranyi Miklós sógor vádaskodott ellenünk

Die 30. Novembris. Ma temetik Tiszt. Kocsis István Senior Uramat, ki még 27-dik huius mensis meghólt. A Professor behozás — vendégségben mértékletlenül evén és iván, lebetegedett és egy hétre meghólt. Ez erántam nem csak állhatatlan, hanem hűségtelen ember is volt. Minden Antecessorainak végzésitől elállott és a Seniorok jussait a világiaknak feláldozta. Emlékezete nem lehet áldott!

Jegyzet: Az 1795-diki Kalendarium nincs meg.

1796. Die 7. Januarii Pesti Procator Tóth Pápai Sámuel Urtól ma vettem levelet, melyben nemcsak opinióját adja a felől, hogy a Successionalis nagy Processust, mely néhai nemz. Baranyi Miklós Ipmuramról szállott maradékira, lehet Pesten a királyi tábla előtt folytatni: hanem még a Felsőleges Cancellaria előtt folyó ügyömről tudósít. „Relatum accepi — inquit — „Vienna, iustam Celeberrimi Domini „Causam Coram Aulica Cancellaria „novissime relatam, adversus ini-

quitate triumphauisse.“ Ez a 24-dik novembris. A. 1795. felküldött Instantia gyümöltse.

1796. Die 23. Januarii. Néhai Tiszt. Társamnak, Tiszt. Hatvani István uramnak Feleségét, Csatári Mária Asszonyt ma temeténk el, férje halála után 9 esztendővel és 2 hónapal.

Die 6. Februarii. Ügyömben resolvalt Acceleratio = Transmissio-nale k. Parancsolatja eő Felségének a Debreczeni Magistratus előtt ma praesentáltatott és a Superintendentia notáriusának által küldetett.

Die 7-a Febr. Ez nap indultam ki Baranyi Mihály sógor Urammal együtt, hogy Pesten a királyi tábla előtt megindítsuk a néhai Baranyi Miklós Atyánk Urunkról reánk maradott successionalis nagy Processust. Beértünk Pestre 11-dik napjára Februariusnak, a Kőrösi—Háznál adódván szállásunk. Procator Tóth Pápai Sámuel Ur szolgálatját kikérvén, az Actiot informatióim után feltette vagyis az Euocatorium királyi parancsolat Proiectumat ugy conformálta, hogy abba az Actionak summája bemenjen, a melyet osztán királyi pecsét alatt kiadott Méltóságos Personális Nagy József Ur eő Excellentiája.

Ezek több hozzátartozókkal együtt megkészülvén és a Plenipotentia Constitutio én reám nézve Mélt. Itélő Mester Aczél István Ur előtt végbe menvén, a Felséges Helytartó királyi Tanácsnak fővebb Tagjait, ugymint Gróf Majláth József Urat, Vice Praeses Almási Pál Urat eő Excellentiájokat, ismét Consiliarius Darvas Ferencz és Latinovits Referens Urakat a magam ügyömbé, informatiót kívánván adni, megkerestem s köszöntöttem, és ujra is Instantiát adván be a Fels. Consilium eleibe die 19. Februarii, kiindultunk Pestről die 11. Febr. és haza érkeztünk Juratust is hozván magunkkal Komlósy Dánielt, die 25. Februarii.

NB. Mig oda voltunk, addig diebus 16. és 17. Febr. Gyűlése tartott a V. Superintendentiának, a jött k. Parancsolat dolgában.

1796. Die 1-ma Martii indult ki Juratus Komlósi Dániel Ur Baranyi Mihály sógor Urammal és Fiam Sinay Józseffel együtt, hogy citálja az Ellenkező Baranyi — feleket a praefigalt 30-dik Aprili terminusra Pestre, a királyi Tábla eleibe.

Die 8. Aprilis kapitány Besenyei Urnak a Rousseau Confessioja I. Tomusat és Pilati Voyageurt olvasni adtam.

Die 23. Junii. Én és feleségem az egész Baranyi — atyafisággal együtt a Tekintetes Nemes Tanács előtt Comparealtunk, a mikor a Baranyi István Instantiájára jött k. királyi Parancsolat előttünk elolvastatott és bőven előadott informatiómra az a határozat lett, hogy két hétre csináljuk meg az atyafiságos osztályt, melyet eő Felsége eleibe felküldhessenek.

1796. Die 1. Augusti. G á b o r Fiamtól, ki Váradra ment, küldöttem J a k a b n a k a püspöki Vinczellérnek kezébe 30 v. Forintot szőlőnk köttetésére és bevágatására.

Die 5. Augusti. Ma adám bé személy szerint az osztályt, mely atyafiságosan megkészüle az Baranyi Successorok között Tek. Biró Szombati István Uramnak, hogy a T. N. Tanács előtt prae-sentálja.

A debreceni főiskola könyvtárában lévő eredetiekből

Közli: **Rácz Károly.**
ref. lelkész.

2.

Gróf Rhedey Lajos biharmegyei főispáni adminisztrátor bizalmas magán levele Földvári József debreceni egyházmegyei esperesthez, melyben lelkesíti, hogy a Szuperintendenssel s generalis notáriussal és esperestekkel együtt a lelkipásztorok méltatlan háborgattatásának és megaláztatásának álljanak ellent. 1821. jan. 27.

Tiszteletes drága nagyjő Szénior Uram!

Azt irtam vala september 3-dik napján elkeseredett szívvel Tiszta professor Péczely József urnak: mitto Civiles super Urbe (azaz a debreceni superintendentia :) curas; de midőn Böszőrményi Pál urnak az elmúlt esztendőben november 20-kán Csanádi István urhoz intézett azon alacsony lelkű levelét olvastam, melyben dühös útasítást ad, miként kellessen a mi ekléziáinkban ellenséges meghasonlást támasztani, — a világiakat lelkipásztoraikkal kárhozatos visszavonásra ingerelni, — a köznépet zenebonáskodásra álnokul fellázítani, a papi-rendet gyalázatosan megalacsonyítani, s ennek a szenthivatalnak sikerességét gyökerestől kiirtani, Enniusnak az a mondása jutott eszembe: Palam mutire plebejo periculum est.

Által látván tehát azt, hogy az abban foglalt, elfajúlt plánom végrehajtásának gyászos következése lenne vallásunk tisztaságának alkotmányának öszverontása, és a különben is meghanyatlott moralitásnak elenyésztetése; meg nem tartóztathattam magamat, hogy Tiszteletes Sénior urat, a kinek egyenes lelkébe, állatatos szívébe, s a közjó és vallásunk iránt viseltető fedhetetlen buzgóságába tökéletes bizodalmasomat helyeztettem, erre a ravasz incselkedésre figyelmetessé ne tégyem, a mely, ha már elkezdett veszedelmes folyamatában szabadon meghagyatik, a

papi rend elkerülhetetlenül végső inségre fog jutni, s egyszersmind valásunknak természeti existenciája fenekestől felfordúl.

Én az augusztai penitentialis Superintendentialis Gyűléstől fogva semmiről semmit se tudok, és azóta mind főtiszteletű Superintendens, mind Tiszt. Generalis notárius urak félbe szakasztván velem a hivatali levelezést, úgy látszik mintha in aequore deteruissent navim. Ugyanazért Tiszt. Senior uramhoz intézem ezen írástomat, azzal a kérelemmel, hogy ha még közöttünk az orestesi barátság fennáll, és jónak itéli, légyen pro communi Salute organuma a dolgok szomorú fekvése felfedezésének, és netalántán szükséges felelevenítetéseknak. — Részemről azt tartom: *Rebus angustis animosus, atque fortis adpare; — at si quis ultro se malis offert, perdere est dignus bona, queis nescit uti.*

Böszörményi urnak fentemlitett oktatása azt praescribálja, „hogy a most közelgető papi marasztáskor, a Seniort, az asseszorokat, és azon gregarius papokat, kik a fő curator úr factuma ellen tett protestatióknak koholói, vagy helybenhagyói voltak, hanemha azoknak végképen ellene mondanak, az Eklézsiák meg ne marasszák, őket többé Előljáróknak meg ne esmérjék, és visitatiót se bocsássák, mely esetben szükséges a nevezetesebb uraknak nyulni a dologhoz, hogy az eklézsiák Előljáróit kapacitálják; kinevezvén térítő, vagyis csábitó apostoloknak Kazinczy Dienes, Péchy Antal, Komáromi György, Fényes Antal, Fráter József, Zsombory Imre (mint szolgabíró) urakat, és a kokadi ispánt.

Tétetett is már a mint hallom ilyenemű lépés az Érmelléki Tractusban és a Székelyhidi T. praedikátornak a maga rendén véghez ment megmarasztása illetén gonosz inspiratióal fogva revokáltatott. De mindezek iránt Testvér öcsém Rhedei Ferencz bővebb világositást adhat, kinél a Böszörményi levél is megvan, melyet reményelem ha requiráltatik előfog adni, hanem említést sem kell arról tenni, hogy az én utasításomból requiráltatik, és hasznosabb lészen ötet quasi proprio motu, informatio és tanácsadás végett mint Coadjutor Curator megkérni.

A váradi pap marasztás alkalmatosságával Kazinczy Dienes úr szokása ellen megjelenvén az eklézsia gyűlésében, diktátormódra perorált, a bihari tractus remonstratiója ellen, azon szándékát is kinyilatkoztatván, hogy az ellen a váradi eklézsia nevében protestatió adattassék be, sőt helybeli tiszteletes uramat is azon protestatióknak részesevé tenni igyekezett.

Miként lehessen ezt a procedúrát a H. Confessio principiumival törvényes kanonainkkal, és századoktőlfogva fennálló rendtartásainkkal összeegyeztetni: én ugyan meg nem foghatom; és ki merem mondani, hogy ez valóságos revolutionalis törekedés, mely nagyon közelit az el-

hatalmazott redicál, liberal, és carbonáriusi democraticum, sőt anárchicum systémához.

Ezeknélfogva, csekély vélekedésem szerint szükségesnek látom, hogy főtiszteletű Superintendens úr, Böszörményinek ezen lázzasztó irását ex officio praesidiali minél előbb a nmkh. Tanácsnak azzal az alázatos kéréssel küldje fel, hogy pro obtinendo V. D. ministris salvo conductu, exoperarandaque tam improborum, publicae tranquillitati, ac etiam moralitati perniciosorum, molimum clementissima medela, Ó felségének kegyelmes színe elibe terjesztessék. Jó lenne érmelléki T. prosenior urat is a dolognak mibenléte felől személyesen megkérdeni, s ha valamely visszás történet adta volna magát elő, környúlállásosan lerajzolni a felküldendő repraesentatióban. — Ha pedig már annyira megfélemlert, vagy unatkozott volna főtiszteletű Superintendens úr oly sok nemes tettei, s dicsőséges munkásság után, hogy ezt maga cselelteni hajlandó nem lenne, a dolognak viszontagságos volta megérdemli, hogy legalább egy néhány T. Esperest urakat egybehíván, bocsássá köztanácskozásra s velek egyetértőleg tétessék fel a Recursus: mert *mora omnis in rebus dubiis perniciosus est.*

Azonban nyilvánosság igazság, hogy az ecclesiasticum regimenre nézve; a papirend status, de akármely eklézsia épen nem az, hanem olyan magános corporatio, vagyis a Superintendentiának (melybe nálunk az Ecclesiasticum Regimen sub superinspeccione Regia concentratik) csupán csak a maga kerületében munkálkodható egyes tagja, melynek lengyel daetai független veto jussa nincsen, — melynél fogva minthogy a papi rend az az előkelő status, melyre az isteni gondviselés által, és a polgári törvények szerint is egyenesen bizattatott, hogy a hivek közt egyedül ők legyenek az isten igéjének hirdetői, a lelki boldogságnak eszközlői, az eklézsiai fenytéknek sáfárjai, és a moralitásnak tanítói, s gyarapítói, elmellőzhetetlen kötelességökben áll, a vallásnak szentségét, és intézeteit, minden megvesztegetéstől védelmezni, és a H. Confessio szerint is azzal elválaszthatlanul egybe vannak kötötte, a maga épségében, letett hitőknél vagy esküvéseknél fogva is fenntartani.

Ezen pusztai, és Novembertől fogva betegeskedő állapotomban Tiszteletes Senior uram előtt felfedezett gondolkodásom módja, ha kedvet talál, és foganatos leszen, örvendek; ellenkező esetben pedig legalább az én lelkemnek megnyugtatóra szolgál, hogy keresztyéni érzésemet, és vallásom iránt vonzó azon változhatlan tiszteletemet újra nyilvánkoztathattam, melyet már cselekedettel is tehetségem szerint bebizonyítani szerencsém volt. — Legalább pipát gyújtani használni lehet ezen befirkált papirossat, kikérvén, hogy az közkézre ne bocsáttasson.

Talán a bihari tractus remonstratiója is pipagyújtásra fordítódott, melynek azt a tetemes hibáját magam is elismerem, hogy abba sok igazság foglaltatik, de azt mondja, — ha jól jut eszembe — Seneca „Tantum est tacere verum, quantum et falsum dicere!

Egyébiránt megkülönböztetett tisztelettel állandóul vagyok.

Tiszteletes nagy jó Esperest úrnak Kis Rhéde 27-dik Január. 1821.

lekötelezett kész szolgája

Gr. Rhédey Lajos.

Nyugalomra lépett ref. lelkész Borsányi János ur szivességéből, az eredetiből.

Egyházi krónika.

Németország: A Protestáns egylet nagy gyűlése. — Az evangélikus társulat nyilatkozata Berlinben. — A német császár s az evang. szövetség. — Hoffmann general szuperintendens halála. — Bajorországi evang. lelkészek értekezlete. —

A német protestáns egylet, jelen évi nagy gyűlését augusztus 13—14. napjain tartá Lipcsében. Az első napon Baumgarten, a második napon Lang hirhedt zürichi lelkész hirheté az egylet igéit Ahlfeld templomi szószékén. A lipcsei városi hatóság épen nem üdvözölvén az egyletet, csupán a helyi protestáns fiók egylet részéről teljesített az elfogadás kötelessége. Az angol és erdélyi unitáriusok, képviselőik által jelenték üdvözlőket. — Az egylet gyűlési tárgyalása két fő tárgy körül forgolódott, t. i. a polgári házasság s az egyházalkotmány körül. A polgári házasságról Schellenberg dékán tartott egy, két órán keresztül nyujtott előadást. Az egylet csak egyedül a kötelező, nem pedig a facultativ polgári házasságot tartja helyesnek. A polgárilag megkötött házasság lelkészi megáldatását, ha t. i. azt a felek kívánják, rendszeresen és feltétlenül fenakarja tartani. Azon javallat, hogy azok irányában, akik szántsándékkal mellőzik a polgári házasság egyházi kiegészítettését vagyis lelkészi rendes megáldatását, az egyház, saját alapszabályai szerint tartsa fen a maga méltóságát és becsületét, — nem fogadtatott el, már az előkészítő nagyobb bizottság által sem. Érdekes, hogy a hamburgi protestáns fiók egylet, protestált a kötelező polgári házasság ellen s ehelyett a Hamburgban divatozó rendszert javallá, fakultatív polgári házassággal. — Az egyházalkotmányról szóló alaptételek tárgyalásához, miután Bluntschli hirtelen rosszul lett, Holtzmann heidelbergi tanár tartá a bevezető előadást. A tárgyalás csak a főbb eszmék körül forgott s minden különös érdekel nélküli volt. Az eredeti javallat ellenére a választói és választhatói képesség nincs kötve egyházi, hanem csak polgári feddhetetlenséghez, vagyis csupán ahoz, hogy valaki állampolgári jogainak élvezetében van-e? A zsinatokon a világiak nagyobb számmal lesznek, mint a lelkészek stb. Egyébiránt az egylet egyházalkotmányi eszméje vagy terve még most sincs teljes részletességig kifejtve. Ezen gyűlés határozottan tartózkodott a dogmák elleni kifakadásoktól s az ez előtt oly gyakori nihilisztikus eruptióktól; azt mondják azért, mert kormányképes-

ségre akar az egylet szert tenni. — Az egylet isteni tiszteletén sokan, gyűlésein már kevesebben voltak jelen, természetesen olyanok is, akik teljességgel nem barátai az egyletnek. — Egy tekintélyes lipcsei napi lap meg nem állhatta, hogy le ne nyomassa az egylet egyik templomi szónokának Langnak eme hirhedt nyilatkozatát: A Luther tudományán nem földözgatni kell, hanem meg kell azt buktatni mindenestől.“ stb. stb. Lásd e folyóirat juliusi füzetét, 332. l. —

Folyóévi junius 25-ről keelve, több tekintélyes lelkészek, tanárok és más kitünő férfiak aláírásával következő tartalmu nyilatkozat jelent meg néhány berlini lapban: Mi alulírottak, tekintve azon vészre, amely a mi drága evang. egyházunkat jobb és balfelől fenyegeti, az augsburgi vallástét emléknapiján, nyilván vallást teszünk a Jézus Krisztusról, mint igaz istenről és valódi emberről, aki győzelmet fog venni az ő ellenségeinek rohamos támadásain, stb. E célból alakítottunk egy apologétikus törekvésű evangélikus társulatot. Reméljük, hogy a jogosan és üdvös hatással fenálló unio minden ellenséges törekvéseken diadalt vesz. Ohajtjuk, hogy miként mindenütt országos egyházunkban, ugy különösen itt Berlinben is a következő egyházi választások és más vallási érdekek szempontjából a velünk rokonérzelműek szövetkezzenek és összetartsanak e kettős jelszó alatt: „Ne veszed el, mert isten áldása vagy on abban.“ Ézsaiás 65, 8. „Vigyázz és erősítsd meg azokat, akik megmaradtak és akik haló félen vagynak.“ Jelenések 3, 2. — Az aláírók között találunk több udvari és székely egyházi prédikátorokat, szuperintendenseket, egyetemi és más tanárokat, államhivatalnokokat stb. —

Schaff nevyorki tanár mult augusztus hó 10-dikén vólt kihallgattatáson az öreg német császárnál Gatsteinban, az evangélikus szövetség közelgő nevyorki nagy gyűlése érdekében. A császár egészen fesztelenül társalgott a tanárral, egy órán keresztül, s a leghatározottabban kijelenté ő is, miként IV. Fridrik Vilmos király, az evangélikus szövetség alapelveivel való teljes egyetértését s isten áldását kívánta annak működésére. Schaff a legnagyobb lelkesedéssel szól a vén hős fejedelem őszinte és buzgó evangéliumi vallásosságáról.

Augusztus 28-dikán, amely épen a nagy egyházi atyának Augustinusnak is halála napja, hunyt el Hoffman Vilmos hittudor, udvari fő predikátor és general szuperintendens Berlinben, a ki mint kitünő tudós theo'ogus író is ösmeretes vólt. Született 1806-ban. Ifju korában mint missio intézeti felügyelő és egyetemi tanár Baselben működött, majd Tübingben, végre Berlinben, a legtekintélyesebb egyházi hivatalokban. Ő adá ki az 1870-ben általa alapított Deutschland című vegyes tartalmu tudományos folyóiratot. Theologiai álláspontjára nézve a közvetítő theologusok szélső jobboldalához tartozott, tehát az orthodoxia szomszédságában foglalt helyet; az egyházalkotmány ügyében, majdnem caesareo-papizmust vallott; különben, élete és munkálkodása, sok tekintetben áldott hatásu vólt az isten országában. —

A Bajorországi evang. egyház helyzete, szemben egy hatalmas római kathólika egyházzal és annak klérusával s egy szinte buzgó római kath. királyi udvarral, sok részben hasonló a mi egyházunk helyzetéhez; ennél fogva, Bajor hitfeleink dolgai tőlünk egykissé kiválsóbb figyelmet érdemlenének. — A bajor evangel. lelkészek értekezlete

a jelen évben Erlangenben tartatott jun. 19-dikén. Legelőször Scheurl egyetemi tanár s kitünő egyházi jogtudós értekezett a polgári házasságról, különösen arról, hogy mit tegyen ez egyház annak behozatala után. Scheurl azt javallja, hogy az egyház saját tagjai számára önállólag alkosson házassági rendtartást s törvényeket; a kihirdetést tartsa fenn folyvást, annak kitudása végett, hogy nincsen-e egyházi akadály, s a polgári házasság megkötése utáni egyházi összeadást is ne csupán megáldásnak vagy beszentelésnek, hanem a házasság egyházi megállapításának tekintse. A nem engedelmeskedő egyháztagek, egyházi fegyelem alá esnek. Az értekező pedig, a maga részéről egyenesen kimondotta, hogy kikerülhetetlennek vagy üdvösnek épen nem, hanem inkább elszomorítóan s az egyházra nézve vészes hatásúnak tartja a kötelező polgári házasságot s tökéletesen elégnék vélné a kényszerítő szükség esetében elővendő polgári házasságot, — Nothcivilehe. — A második előadó Dr. Weber lelkész volt, aki a prófétai ígének korunkbeli jelentőségéről értekezett. Ezután Weigel lelkész értekezett a községi iskoláról és azt fejtegette, illetőleg bizonyította be, hogy a községi iskola az egyházi indifferentizmus szülötte s az ultramontanizmus törekvéseinek előmozdítója. Az egész értekező minden vita nélkül elfogadta ezen nézetet. — A több hasonló jelenségek mellett ezt is vedd figyelembe jó magyar protestáns olvasó!

Nagy-Britannia : Skót ref. egyházak egyesülésének ügye. — Nagyszerű alapítvány. —

Mig az angol püspöki államegyházban a puseysmus vagy ritualismus, vagyis az evangéliomellenes pápista ceremóniákhoz való ragaszkodás folyvást él és nagyobb mérvben terjed s általa a disszidentek győzelme s az államegyház bukása csak siettetve van, addig az eféle ritualizmusnak halálos ellenei a Skót puritán reformátusok abban fáradoznak, hogy az egyházpolitikai s alkotmányi kérdések miatt különböző s egymástól független egyházakra oszlott skót ref. felekezet, egy egységes egyházban egyesüljön. A szabad egyház jelen évi jun. 29. zsinatán annyi már ki lön mondva s elvileg elfogadva, hogy a lelkészek egyik országos egyházból a másikba kölcsönösen választhatók; mert hiszen azt említeni sem kell, hogy a skót reformátusok dogmákra és rítusokra nézve teljesen egyetértenek. Ez azonban, bár zsinat mondotta ki, még csak javallat, s presbyteriumok elé van terjesztve, s ha ezek is elfogadják, akkor törvénynyé lesz a következő zsinaton. Általában úgy hiszik, hogy bár nehezen és lassan, de mégis létre fog jöni az egyesülés.

Hogy mily nagyszerű lehet a Skót reformátusoknál a vallásos buzgóság és áldozatkészség, azt a legújabb időkből fényesen bizonyítja Baird Jakab vasgyár-birtokosnak nem végrendeleti hagyománya, hanem még életében tényleg végrehajtott adománya, melyszerint 500,000 font sterlinget, tehát több mint öt millió osztr. ért. forintot ajándékozott a skót ref. egyháznak azon célra, hogy annak évi kamatja új egyházközségek alapítására vagy létezők gyámolítására s a népiskolák segélyezésére fordíttassék. A Times úgy véli, hogy a történelem több ily példát nem mutathat fel; amennyiben fejedelmek, hagyhattak ugyan nagyobb summákat is az általok kegyelt célokra, de, hogy egy

magán ember, még életében, saját vagyonából ily áldozatot hozzon az egyház és iskolák oltárára, arra aligha történt ezzel egyenlő eset valaha.

Helvétzia. Hyacint atya Bernben. Presbyterium a genfi szabad ref. egyházban.

A nagy hírű Hyacint atya, aki nemcsak ékesen szólásáért, hanem magasztos eszméiért, fentszárnyaló keresztyéni buzgalmaért s önzéstelen igazságszeretetéért is méltán tárgya milliók tiszteletének, folyó évi július 23-dikán a Berni református fő templomban tartott előadást. Főtárgy itt is a r.katholika egyház reformja volt a lelkiösmeret szabadságának, a keresztyén hitnek s a valódi katolikus hagyományoknak alapján; ez alapon jöhet valaha létre a szónok szerint, a róm. kath. és protestáns egyházak egyesülése is. A római theokráziát, a mely nem istennek uralma, hanem a legátkozottabb emberi despotizmus az emberek felett, ki kell irtani a föld színéről, s e célra főeszköz a hit az Istenbe, a Krisztusba mint Istennek s embernek fijába stb. Legmagasztosabb és legfényesebb volt a szónok beszéde akkor, midőn az ember szellemi, erkölcsi és vallási méltóságát magasztalva, a materializmus ellen fordult, amely az ember bölcsőjénél csak egy majmot, sirjánál pedig csupán port és férgeket lát. — Estve a kaszinói barátságos összejövetelen ismét fényes beszédek tartattak a katolikus és protestáns egyházak egyesülése felett. Holsten tanár ennek alapjául egyedül a szabad lelkiösmeretet vette fel, Hyacint atya pedig emlékezetbe hozta Schelling régi nézetét, melyszerént a katholicizmusnak Péter szerinti s a protestantizmusnak Pál szerinti egyháza helyébe, e két egyházat egyesítendő, János szerinti egyház fog lépni.

A genfi szabad református egyház, — amelyet meg kell különböztetni a nemzeti vagy állami ref. egyháztól, — a legujabb időkben ujjaszervezte presbyteriumát. Ezen szervezet főbb elvei a következők: a gyülekezet legeltetésének vagyis a lelkipásztorkodásnak joga és kötelessége nem csak a lelkészeké, hanem általában minden presbytereké, — a keresztelelési, esketési és temetési szertartásokat bármely presbyter végezheti, sőt rendszerént csak ezek végzik, a lelkészek pedig csak rendkívüli esetekben; mert az ő főkötelességük az evangyeliomi ige hirdetése, a tanítás; ők kiváló mértékben prédikátorok, verbi divini miniszterek s evégre kellő tudományos képeztetéssel is kell birniok. A város 12 parókhíára van osztva, minden parókhia egy presbyterre bízva, aki mellett egy diakón s egy diakonissza segédkedik. A presbyter, ha szükségesnek látja, valamely tárgy felett értekezik egy oly prédikátorral aki egyszersmind presbyter is; mert a prédikátorság nem jár együtt szükségszerűen sem a parókhussággal sem a presbyterséggel. Természetes, hogy mindezen elveket és intézményeket a genfi szabad reformátusok, az evangyéliom és az ős keresztyénség példája által igazoltaknak s egyszersmind a jelen idők szükségeinek is megfelelőknek tartják.

Franciaország: A bucsujárások s azok valódi célja. — A protestáns zsinatok végzeményeinek megerősítettetése. A protestánsok helyzetének javulása.

Franciaországban az újabb időkben oly rendkívüli mérvet öltöttek a bucsujárások, mintha csak a keresztes háborúk korát élnék. Elzász-Lotharingennek virágokkal megkoszorozott vagy gyászfátyollal bevont zászlója, mely a bucsukról sohasem hiányzott, már korábban világosan jelentheté az értelmes ember előtt, hogy vóltaképen mi tehát a bajuk azoknak a vallásos francia katolikusoknak, s mi az, amit ők a Jézus szívtől oly epedve várnak. Napjainkban mindez világosan kiderült. A legközelebbi időkben, Franciaország északi részében, a belga határok közelében Cambray nevű város a fő bucsujárási hely. És vajjon mi okon? Azon az okon, mert midőn a legközelebbi háboru alatt e városra burkus ulánusok rontottak; amint a város kőfalához értek, rémülve látták a város felett a szent szüzet, aki mellett egy angyal vólt lángoló karddal. A megijedt burkusok tüstént visszafordultak, sebessen elszaladtak s a csudálatos eseményt elbeszélték egy francia korcsmárosnak, aki egy szót sem tudott és tud ugyan németül, de e percben a szent szüz csoda hatása következtében tökéletesen megértette a német szót. Így lett Cambray fő bucsujáró hely. — Másik fő bucsujáró hely Paray le Moine, a Jézus szívéhez. Itt történt vagyis költetett az, hogy a XVII-dik század vége felé, hogy a zár-dában Alacoque Mária nevű apácának, emberi alakban megjelent a Jézus, fejét szeliden az apáca keblére hajtá s isteni szívének kimondhatatlan titkait felfedezte, most legelőször az apácának s ennek szívéért kérte cserében, amit megnyervén, saját szívébe helyezte azt a Jézus el. Az apáca látta, hogy amint a Jézus szíve megnyílt, olyan vólt az belől, mint az égő tüzes kemence. Jézus visszatette helyére az apáca szívért, de már lángolva s egyszersmind saját szívének örökösévé tette az apácát, most és mindörökké stb. Ez az eredete és alapja a Jézus szíve ünnepének, társulatának stb. a mely kezdetben sőt római katolikus theologusok s más tekintélyek által is visszavetettetett. Valóban nem egyéb az egész, mint otromba jezsuitai költemény! És imé most, az Urnak 1873-dik évében, a civilizáció vezérhonában Franciaországban, 10 püspök, több generális, számos grófok és grófnők jelentek meg, 40,000 bucsujáró zarándokkal együtt Paray le Moineban, a Jézus szívének ünnepén, június 20, Felix atya predikált és pedig Elzász és Lotharingen felett, s az áhitatos közönség nem holmi kyrie-vel s más efélével felelt a szónokló atyának, hanem ilyen felkiáltásokkal: Éljen Mac-Mahon; éljen Elzász-Lotharingen; éljen IX. Pius! stb,

Mindezen, valóban elszomorító jelenségek után, örömmel értesülhetünk afelől, hogy a francia országos kormány, kedvező hangulatu a protestánsok irányában. Mindkét protestáns hitfelekezet mult évi zsinatának végzeményei, a liberálok vagy nihilisták minden dühös ellenzése mesterkedései ellenére is államilag formáserént megerősítették. Vallásos gyűlések tartására a protestánsoknak feltétlen szabadság engedtetett s meg van ígérve számukra egy Párizsban, országos költségen felállítandó és fentartandó theologiai főiskola is, amelyben, mint előre kimondatott, modernek épen nem, hanem csupán hívő theologusok fognak alkalmaztatni tanárocul. Sajnálatos dolog, hogy Franciaországban, a nép nagy tömege nem a parlament és kormány, hanem egészen az ultramontánok és jezsuiták kezében van már, akik mahólnap mindent hatalmukba fognak keríteni.

Ausztria: Az evang. szövetség híveinek összejövetele. — Franz ref. szuperintendens halála.

Az evangélikus szövetségnek a bécsi világkiállításon megfordult hívei, csakugyan tartottak egy tanácskozmányt Bécsben, július 15-dikén, A gyűlést Necker ur, a szövetség genfi ágának elnöke nyitotta meg egy rövid beszéddel. Ezután Dr. Szeberényi bécsi theol. tanár ur imádkozott. Majd bibliaolvasás és könyörgés tartatott francia és angol nyelven Dubois és Millard lelkész uraktól. Az elnökségre Necker ur Dr. Fricke lipcsei tanárt kérte fel, a ki azt elfogadván, felhívta a fő tárgy előadásával megbízott Szeberényi tanár urat, hogy terjessze elő véleményét ezen kérdés felett: Miként lehetne a különböző önálló egyházakat, hitőknek közös vallása által, a szeretet munkáiban egyesíteni? Dr. Schmid Stuttgardból Zeller kereskedő Zürichből, továbbá Necker, Fricke, Millard és Dubois urak szólottak a tárgyhoz. A végeredmény Bécsben, egyelőre csak azon ohajtás kifejezése lön, hogy a Gusztáv-Adolf-egylet terjesztessék ki Ausztriára is. Ennek, valamint a megpendített eszme többi részének kivitelére nézve is azonban, az október elején New-Jorkban tartandó egyetemes szövetségi gyűléstől várják a fő irányelveket. A bécsi gyűlést, amelyen hölgyek is szép számmal valának, német könyörgés és francia ének zárta be. — Sajnálni lehet, hogy magyar protestáns egyházunk, közvetlenül senki által nem volt képviselve s dicső nyelvünk nem zenghetett együtt a föld legműveltebb nyelveivel.

Folyóévi június 10-dikén hunyt el a bécsi ref. gyülekezet egyik lelkésze s egyszersmind szuperintendens Dr. theol. Franz Gottfried, aki több mint 40 éven keresztül szolgált mint lelkész, jánosi jellemmel, hiven, buzgón, szeliden nagy sikerrel, s a protestantizmus ügyének a kormányhatóságoknál is, ahol annak egyik fő képviselője ő volt, nem kevés szolgálatokat tett. — 1803-ban született Enfingerben, Nassauban. Egyetemi tanulmányait Tübingenben s Göttingenben végezte; meglátogatta a herborni lelkészképezdét is. — A megürült bécsi lelkészi hivatalra pályázat van hirdetve, szabad lakással s 2400 frt évi fizetéssel. Ezenkívül van a stola. A választás ideje, október eleje lesz.

K ü l ö n f é l é k .

A debreceni ref. főiskola ösztön, jutalom s pályadíj és tápintezeti alapítványai ből következő segélyek osztattak ki az 187²/₃-dik iskolai évre vonatkozólag:

Andor alapból Fábján Sándor VI-dik gymn tan. 1872/3 évre 15 frt. Beér László alapból Mészáros Gyula 2. b. 1872/3 évre 30 frt. Beregi alapból Kovács István 3 j. 1872/3 évre 35 frt. Borsi alapból Gyüre László V-dik gymn. 1872/3 évre 42 frt. Cseh Szombathy II-ik alapból Germani Lajos VI-ik oszt. 1872/3 I-ső II-ik félév 89 frt 50 kr. K. Deák I-ső alapból Nagy Pál s Orosz István th. pr. 42 f. = 84 frt. Erdei Mihály alapból Füredi Lajosnak 10 frt. Sárváry Gyulának 10 frt. összesen: 20 frt. Ércsey Klára alapból jutalom könyvekre az alsóbb tanulóknak. 2 frt 45 kr. Ferenczy Máriassy alapból Barna Zsigmond IV-dik oszt. tanuló 30 frt. Fráter Gedeon alapból Fráter Barna 3-dik oszt. tanuló egész évre

570 frt. Fráter Gedeon alaptól Gymnasiumi Igazgató trk. 30 frt. összesen : 600 frt. Gáthy alaptól Székely Antal 1 b. 1872/3 I-ső s II-ik félév. pr. 21 f. 42 frt. Hatvani alaptól Elekes Ferencz 2-od thl. 44 frt 10 kr. bírálóknak 18 frt 90 kr. összesen : 63 frt. Józsa János alaptól: Oláh Sándor 1 th., Szele György 3 b. Balog János 2. b. Simonyi Elek 1 b. pr. 30 ft. = 120 frt. Józsa János alaptól még két gymn. tanuló 30—30 frt. = 60 frt. összesen: 180 frt. Kendeffy alaptól: A felsőbb s alsóbb tanulók jutalom könyvekre 97 frt 67 kr. Kollner Jeger alaptól Barna Zsigmond s Lakatos Dániel IV-ik oszt. tanul. 20 frt. Komlóssy alaptól a jövő őszön a legjobb költészeti tanuló kap 5 frt. Kovács Sándor alaptól Tóth István VI-ik oszt. tanuló 16 frt 65 kr. Márton-Keresztes alaptól Rósa Károly 3 j. 1872/3 I-ső s II-ik felére pr. 15 frt 75 kr. összesen : 31 frt 50 kr. Nagy József I-ső II-ik alaptól Beczner Frigyes akademikusnak ösztöndíjj 500 frt. Péczely IV-ik alaptól Kovács István 3 j. pálya díjj 35 frt 50 kr. Péczely IV-ik alaptól Igazgató trk. 17 forint együtt: 52 frt 50 kr. Péczely V-dik alaptól Füredi Lajos 3 th. s Orosz Istvánnak pr. 26 frt 25 kr = 52 frt 50 kr. Péczely VI-ik alaptól Hat felsőbb tanulóknak, u. m. Bethlendi Endre Nagy József th. Sinka Ferencz 1. j. Márkusovszki Sámuel 3 b. Kolumbán Áron 2 b. Szabó Elek 1 b. pr. 35 frt. = 210 frt. Reál iskolai alaptól. Öt reál isk. tanulóknak pr. 1 db. arany u. m. Csengeri Ferencz, Gotlieb Ferencz, Leidl Emil, Tokai Ferencz 1 j. s Leider Jánosnak = öt arany. Sárói II-ik alaptól Tizenöt felsőbb tanulóknak pr. 16 frt. u. m. Csák János, Papp Antal 1 th. Zagyva Lajos, Fodor Ferencz, Kovács István 3 j. Gecsei Bálint 2 j. Böszörményi Károly, Varga Gyula, Varga János, Szilágyi Imre 1 j. Madarász Lajos, Ambrus Péter, Séllei Péter 3 b. Tózsér Sándor 2 b. Györi Ferencz 1 b. = 240 frt. Sárói IV. alaptól három ifjunak u. m. Kovács Gábor 10 frt. Nagy Károlynak 8 frt. Bagdi Imrének 6 frt. = 24 frt. Szabó István alaptól a város hol kezeltetik 1869/70-re Hajdu Ignácznak 31 frt 50 kr. Szabó Váradi alaptól. Csiki Lajos 3 thl. pálya díjj 1872/3-ra 50 frt. Szalai Török alaptól Nagy Imre 3 thl. pálya díjj 1872/3-ra 25 frt. Nagy Szalontai egyházm. alaptól Kovács Béla 1 é. képezdésnek, s Hizó Sándor V-ik oszt. tanulóknak pr. 25 frt. = 50 frt. Szártóry I-ső alaptól. Vásárhelyi Jenőnek 1872/3 I-ső s II-ik felére pr. 25 ft. = 50 frt. Szártóry I-ső alaptól Kottler Ottó 2 b. 1872/3 egész évre 50 frt. Szikszay Gáll alaptól Osváth Ferencz IV-ik elemi oszt. tanító jutalma 50 frt. Szokolai alaptól Elekes Ferencz 2 thl. 1872/3 évre 15 frt. Szombathy Vörösmarty alaptól Györi József V-ik Csengeri Károly I-ső oszt. tanuló 50 frt. Szücs György alaptól Bonyhai Kálmán 3-ik oszt. tanulóknak 10 frt. Töltéssy alaptól. Négy ifjunak 1872/3 évre pr. 26 frt 25 kr. u. m. Urházi Lajos, Peti Lőrincz, 3 th. Pataki Lajos, Nagy Antal V-ik gymn. tanuló 105 frt. Várady Aszalay alaptól. Tiz gymn. tanuló, 1872/3-dik évre u. m. Szanka Dezső V-ik gymn. 35 frt. Péntek Ferencz IV-ik gymn. 35 frt. Király Ferencz IV-ik gymn. 30 frt. Horváth József IV-ik gymn. 25 frt. Kovács Gábor, Oláh József 3 gymn. 35—35 frt. Karasszon József, Nagy István I. gymn. 30—30 frt. Kolbenheuer Kálmán 1 gymn. 20 frt. Zong János IV-ik elemi oszt. tanulók 25 frt. Öszvesen 300 frt. A közelebbi ősszel II-ik félévre ugyanennyit. Éneklők pénztárából. Fazekas Miklós 3 thl. Rác Lajos I thl. pr. 5 frt 25 kr. = 10 frt 50 kr. Tökölly

'Sebők alapból Tóth Lajos bassó 1-mo Bernáth Lajos bassó II. Nagy Imre tenore II. pr. 10 frt. 50 kr. = 31 frt 50 kr. Tóth Pápay alapból Eröss Lajos IV-ik gymn. tanuló 10 frt. Nagy József IV-ik alapból a kegyes alapító végrendelete alapján folyó évi Mártius 5-kén tartott gyász ünnepély alkalmával 100 afrt. osztatott ki az énekkar tagjai közt oly módon, hogy a legjobb kántor annak $\frac{1}{3}$ részét kapta, u. m. 33 frt 34 krt, a többit aránylagosan az összes ének kar 100 frt. Összesen : 3422 frt 27 kr., még ősszel a Várady Aszalay nagyobb alapból 300 frt. Együtt 3722 frt 27 kr.

Tápiintézeti ellátásban részesült felsőbb tanuló 70 és tanító képezdei 40, mellettök 32 szolgál, — ezekenkívül csupán kenyeret kapott 26 szolgál — és már az étel kiszolgáltatás 1872 oktob. elejétől. 1873. Julius közepéig került az alapítványi s közpénztárnak 5745 frt 10 kr., a kenyér süttetés 4260 frt 74 krba. Együtt : 10,005 frt 84 kr.

Midőn e szép s jelentékeny segélyezést e közérdekű folyóirat hasábjain közhírré teszem : följárom képzeletemben a kegyes alapítók sirhalmait; örök békét zavartalan csendet könyörögve az élet s halál szabados urától a nyugvó porokra lelki s testi áldást azok maradékaira! Adjon a jó Isten mindenütt a nevelésügynek, közelebb e mi főiskolánknak időről-időre áldozatkész jöltevőket, bőkezü alapítókat!

Debreczen, 1873. Szept. 5-én.

V a r g a L a j o s,
főisk. pénztárnok.

Rövid irodalmi szemle s könyvészet.

Jánosi Ferenc. Magyarország alkotmánya. Felsőbb nép és polgári iskolák és képezdek számára, valamint vezérkönyvül tanítók részére. Első rendű állami pályadíjjal koszoruzott mű. 12 r. Budapest. Aigner. 1873. 91 l.

Teschedik Sámuel önéletirása. Eredeti német kéziratból fordította és kiadta Zsilinszky Mihály. 12 r. Pest. Kilian. 1873. 138. l. Nagyon érdekes és tanulságos olvasmány, amelyben Debreczen multjára is figyelemre méltó vonatkozások vannak.

Mockovcsák Joh. Predigt, gehalten bei Gelegenheit der Jahresversammlung der banater evang. Hilfsanstalt in Temesvar, 1873. dum. 18. 8 r. 12 lap. Becskerek. Ára 10 kr. A tiszta jövedelem a bánáti evang. segélyintézeté.

A jászóvári prémontréi kanonokrend kassai kath. főgymnáziumának tudósítványa. 1872—3. Közrebocsátja Benedek Ferenc, prémontréi kanonok s főgymn. igazgató. Kassa. 1873. 4 r. 66 l. — Benne jeles értekezés Károly Gy. Hugó tanártól: A gymnasiumi neveléstanítás aesthetikájáról a real tantárgyakban, némi tekintettel az új tantervre.

A békési real-gymnasium értesítője az 1872—3-dik tanévről, szerkesztette Elek Lajos e. i. igazgató. Gyula 1873. 8 r. 21 l.

A kiskunhalasi helv. hitv. lyceum értesítője az 1872—3-dik tanévről. Szerkesztette Csontó Lajos igazgató tanár. Kecskemét. 1873. 4 r. 15. l. Főcíkke adatokat közöl a lyceum történetéhez.

Emléklapok. Vajai idősb Báró Vay Miklós félszázados

egyházi hivataloskodásának örömnépe alkalmából. Kiadja a tiszán-
 inneney egyházkerület. Szerkesztette Szinyei Gerzson. Az ünne-
 pelt könyomatu arcképével. Sáros-Patak. A főiskola betüivel. 1873.
 Nagy 8-adrét. 68 l. Ára 50 kr. — Történelmi becsü, országos hirü ki-
 tünö beszédek gyüjteménye. Igendiszesen kiállitva. Buzgón ajánljuk a
 közönségnek.

Bokor József sárospataki akadémiái tanár ur előfizetést nyit
 „A középiskola eszménye“ címü tanulmányra, melynek fela-
 data, annak igazolása, hogy a középiskola sajátságos célját „a törvény-
 szerüség belátására való emelés képezi“. stb. Az előfizetési díj 1 frt,
 mely postai utalványon küldendö Sárospatakra, szerzöhöz, minél-
 elébb. Az aláírások, kötelezö postai utánvétel fejében, levelezési la-
 pon küldendök be. — Ajánljuk az érdekes tartalmu s korszerü vállala-
 tot, minden illetök figyelmébe.

Egy apostol az ujjabb korban. Elbeszélés a grönlandi
 misszió történetéböl. Irta Györi Vilmos. Pest. 1873. Kis 8-adrét
 116 lap. Ára 20. — Igenérdekes, vallásos s egyszersmind történelmi
 tárgyü, ösmeretterjesztés és vallásos épülés tekintetében is egyiránt ha-
 tásos dolgozat. Méltó, hogy minél szélesebb körben olvassassék, miu-
 tán különben is igen ölcso. Ez is a pesti skót misszió kiadványa
 és pedig olyan, amelyet már igen számos hasonló tartalmuak előztek
 meg. Valóban nagy hálával tartozik a magyar protestáns egyház e te-
 kintetben is a nagy lelkü skót reformátusoknak, hogy folyvást táplálják
 a tüzet a magyar prot. vallásos népszerű irodalom öltarán is,
 amelyet mi egészen elhagytunk. Méltó és szükséges tudni minden ma-
 gyar prot. lelkésznek, hogy a fentemlitett vallásos iratok megrendelhe-
 tök: König R. lelkész urnál. Pest Váci ut. 34. sz.

Forschungen nach einer Volksbibel zur Zeit Jesu,
 und deren Zusammenhang mit der Septuaginta — Übersetzung Von
 Eduard Böhl, Doctor der Philosophie und Theologie, o. ö. Profes-
 sor an der k. k. evang. theologischen Fakultät in Wien, Mitglied der
 deutschen morgenländischen Gesellschaft zu Leipzig. Wien. 1873.
 Braumüller. Nagy 8r. VIII és 224 lap. — A legnagyobb fontosságü s
 nemcsak exegetikai de apologetikai szempontból is egyiránt nagy hord-
 erejü kérdések egyikét vizsgálja és fejtegeti e mű szerzöje, kitünö tuda-
 mányos készütséggel. Kiváló mértékben megérdemli a mű szakférfiaink
 figyelmét. Késöbben mi is visszatérünk reá.

Der Protestantenverein, in zehn Briefen, für und wider
 beleuchtet, und aus den Vereinsverhandlungen und den Schriften seiner
 Vertreter dargestellt von Dr. phil. Detmar Schmidt, Gekrönte
 Preisschrift. 8r. 13 és 1/2 iv. Ára 24 garas. — Gütersloh. Bertelsmann.

Der moderne Glaube des Protestantenvereins.
 Den Grundzügen nach dargestellt und beleuchtet, von Ernst Breest,
 Prediger in Sommerfeld. 7 és 1/2 iv. 12 gar. Gütersloh. Bertelsmann. —
 Mindkét mű e napokban jelent meg.